

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Samantos Gusevos,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Kardomųjų priemonių sistema, veiksmingumas ir tobulinimo galimybės
Effectiveness and Improvement Possibilities of Remand Measure System**

Vadovas: partnerystės prof. dr. G. Goda

Recenzentas: lekt. dr. A. Juozapavičius

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) XI skyriuje įtvirtintų kardomųjų priemonių samprata, sistema ir jų rūšys. Kardomųjų priemonių sistema lyginama su 1961 m. priimto Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau – Lietuvos TSR BPK), taip pat su kai kurių užsienio valstybių – Rusijos Federacijos ir Vokietijos – teisiniu reguliavimu kardomųjų priemonių kontekste. Darbe aptariami probleminiai kardomųjų priemonių taikymo praktikoje aspektai, pateikiami siūlymai jų tobulinimui.

Pagrindiniai žodžiai: karnosios priemonės, sistema, rūšys, palyginimas, veiksmingumas, probleminiai aspektai, tobulinimo galimybės.

This work analyzes the concept, system and types of supervision measures embedded in Chapter XI of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania (hereinafter - the CCP). The system of supervision measures is compared with the Code of Criminal Procedure of the Soviet Socialist Republic of Lithuania (1961) (hereinafter - the CCP of the Lithuanian SSR), as well as with the legal regulation of some foreign states - the Russian Federation and Germany - in the context of supervision measures. The work discusses the problematic aspects of the application of supervision measures in practice, presents suggestions for their improvement.

Keywords: supervision measures, system, types, comparison, efficiency, problematic aspects, opportunities for improvement.

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ SISTEMA	5
1.1. Kardomųjų priemonių samprata ir bendroji skyrimo tvarka.....	5
1.2. Kardomųjų priemonių rūšys ir atskiri jų taikymo reikalavimai	11
1.2.1. .Suėmimas.....	11
1.2.2. Intensyvi priežiūra	22
1.2.3. Namų areštas.....	23
1.2.4. Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu	24
1.2.5. Užstatas.....	25
1.2.6. Dokumentų paėmimas	26
1.2.7. Specialiosios teisės sustabdymas	27
1.2.8. Įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje.....	27
1.2.9. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti.....	28
1.2.10. Karinio dalinio vadovybės stebėjimas.....	28
1.2.11. Nepilnamečio atidavimas prižiūrėti.....	29
2. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ VEISKMINGUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS	30
2.1. Dabartinio ir 1961 m. Galiojusio BPK palyginimas kardomųjų priemonių kontekste	30
2.2. Kardomųjų priemonių sistemų kai kuriose užsienio valstybėse palyginimas su Lietuvos Respublikos teisiniu reguliavimu	36
2.3. Kardomųjų priemonių taikymo praktiniai aspektai.....	42
IŠVADOS.....	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	48

SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

IŽANGA

Temos aktualumas. Kardamosios priemonės yra taikomos jau daugelį metų, beveik nei vienas baudžiamasis procesas be jų neapsieina. Nors kardomųjų priemonių sistema keitėsi ne kartą, tačiau jų taikymo taisyklės (tiek bendrosios, tiek atskirosios) keičiasi palyginus retai, nors pastaruoju metu vis dažniau imta kalbėti apie neproporcingai varžomas žmogaus teises ir laisves. Žiniasklaidoje viešinamos istorijos verčia susirūpinti, ar taikant šias priemones nepamirštama jų paskirtis, ar jos taikomos pagrįstai.

Darbo tikslas – išanalizavus kardomųjų priemonių sistemą, jų paskirtį ir taikymo pagrindus, taikymo taisykles, taip pat teismų praktiką nustatyti, ar kardamosios priemonės yra taikomos teisingai ir proporcingai.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti dabartinio ir anksčiau galiojusio BPK panašumus bei skirtumus, įvertinti pokyčius;
- Palyginti Lietuvos Respublikos teisinį reguliavimą kardomųjų priemonių kontekste su kai kuriomis užsienio valstybėmis;
- Aptarti kardomųjų priemonių sistemos trūkumus bei galimus patobulinimus.

Tyrimo objektas. Įvairūs įstatymai, teismų praktika, mokslinė literatūra ir baudžiamojo proceso teisės doktrina, kur kalbama apie kardomasias priemones.

Tyrimo metodai. Analizuojant kardomųjų priemonių sistemą ir veiksmingumą buvo naudojami tokie tyrimo metodai kaip istorinis, lyginamasis, loginis, teleologinis, lingvistinis.

Istorinis ir *lyginamasis* metodai buvo naudojami analizuojant ankstesnę ir dabartinę teisinį reguliavimą kardomųjų priemonių kontekste, juos lyginant tarpusavyje. *Loginis* metodas atsispindi norminės ir specialiosios literatūros analizėje, darbe pateiktose išvadose, samprotavimuose. *Teleologinis* metodas buvo naudojamas atskleidžiant, kokių tikslų įstatymo leidėjas turėjo. *Lingvistinis* metodas buvo naudojamas aiškinant teisinius terminus, sąvokas. Tai padėjo geriau suprasti kardomųjų priemonių esmę, paskirtį.

Darbo originalumas. Per pastaruosius penkerius metus magistro darbų šia tema nebuvo. Tad atsirado būtinumas išanalizuoti kardomųjų priemonių taikymo teorinius ir praktinius aspektus, aptarti jų probleminius klausimus, atitikimą žmogaus teisių apsaugos nuostatoms.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe analizuojami įvairūs norminiai teisės aktai, susiformavusi teismų praktika, mokslinė literatūra ir vadovėliai. Svarbiausi šaltiniai rengiant darbą buvo šie: BPK, 2015 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo, teismų praktika.

KARDOMŲJŲ PRIEMONIŲ SISTEMA

1. Kardomųjų priemonių samprata ir bendroji skyrimo tvarka

Kardomosios priemonės yra ikiteisminio tyrimo metu įtariamojo, o teismo nagrinėjimo metu kaltinamojo atžvilgiu taikomos procesinės prievartos priemonės. Kaip galima suprasti iš paties pavadinimo, šios priemonės užkardo, t. y. trukdo, įtariamajam (kaltinamajam) atlikti tam tikrus veiksmus, kurie trukdytų normaliai baudžiamojo proceso eigai. Asmeniui įgijus įtariamojo (kaltinamojo) statusą BPK nustatyta tvarka, sprendžiant klausimą dėl kardomosios priemonės skyrimo turi būti atsakyta į du atskirus klausimus: ar kardomąją priemonę skirti yra tikslinga ir, jei taip, kokią kardomąją priemonę paskirti. (Šalčius, M., 2011, p. 327) Įtariamasis (kaltinamasis) gali pakenkti procesui bėgdamas nuo pareigūnų, slėpdamasis, darydamas poveikį nukentėjusiajam ar liudytojui ir pan. Kaip numato BPK 119 str., kardomosios priemonės skiriamos siekiant „užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms“, tačiau jei šių tikslų galima pasiekti kitais būdais, tai kardomosios priemonės netaikomos (Goda et al, 2011, p. 225). Kardomąsias priemones galima laikyti sankcijomis, nes jos užtikrina, kad baudžiamojo proceso dalyviai vykdytų savo pareigas. Taip pat jas būtų galima pavadinti prevencinėmis prievartos priemonėmis, nes jomis, kaip minėta, bandoma pasiekti tam tikrų tikslų ir užkirsti kelią bet kokiam įprastinės proceso eigos trukdymui. (Ažubalytė, R. et al, 2009, p. 210, 216) Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) byloje *Grauslys prieš Lietuvą* yra pabrėžęs, kad tokios priemonės gali būti taikomos tik esant rimtai ir realiai grėsmei, jog procesui gali būti kenkiama, tokiu būdu užkertant kelią savavališkam asmenų laisvės suvaržymui. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas) Svarbu paminėti, kad kardomosiomis priemonėmis galima siekti tik procesui, o ne kriminalinei bausmei, būdingų tikslų. Tai reiškia, kad skiriant kardomąsias priemones draudžiama kelti tokius tikslus kaip įtariamojo (kaltinamojo) nubaudimas ar auklėjimas ir pan. (Goda et al, 2011, p. 224). Deja, baudžiamojo proceso tikslai ir uždaviniai, nesiimant žmogaus teises ir laisves varžančių priemonių, pasiekiami itin retais atvejais. (Goda, G., 2014, p. 8) Pažymėtina, kad kardomosios priemonės gali būti paskiriamos ne tik įtariamajam ar kaltinamajam, bet ir nuteistajam.

Šiuo metu yra devynios bendrųjų kardomųjų priemonių rūšys, kurias numato BPK 120 str. 1 d. Tai suėmimas, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar)

nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, intensyvi priežiūra, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, specialiosios teisės sustabdymas, dokumentų paėmimas, užstatas bei rašytinis pasižadėjimas neišvykti. Šios kardamosios priemonės vadinamos bendrosiomis todėl, kad esant būtinumui gali būti taikomos bet kuriam įtariamajam (kaltinamajam), t. y. skiriant šias priemones nėra keliami jokių papildomų, specialių reikalavimų. Tuo tarpu minėto BPK straipsnio 2 d. numato tokias kardomasias priemones, kurioms keliami specialūs reikalavimai. Viena tokių priemonių yra karinio dalinio vadovybės stebėjimas. Ji gali būti paskirta tik specialiam subjektui – kariui, stebėjimą vykdo to karinio dalinio, kuriame karys tarnauja, vadovybė. Kita speciali kardomoji priemonė – atidavimas tėvams, rūpintojams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie prižiūri vaiką, prižiūrėti. Ji taip pat skiriama tik specialiam subjektui – nepilnamečiui.

Nors kiekviena kardamosios priemonės rūšis turi atskiras taikymo taisykles, baudžiamosios teisės doktrinoje bei baudžiamojo proceso įstatyme išskiriami ir bendrieji kardomųjų priemonių taikymo reikalavimai:

1. BPK 121 str. 1 d. numato subjektus, kurie gali paskirti kardomasias priemones. Taisyklė yra tokia, kad griežčiausios kardamosios priemonės taikomos tik ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi. Tokiomis priemonėmis laikomas suėmimas, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, taip pat intensyvi priežiūra. Šios kardamosios priemonės, lyginant su kitomis, labiau suvaržo žmogaus teises ir laisves. Tad siekiant užtikrinti, kad jos būtų taikomos teisėtai, nepiktnaudžiaujant tarnybine padėtimi, šių priemonių skyrimas yra paliktas teismo kompetencijai. Kitas kardomasias priemones gali paskirti ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartimi, taip pat prokuroras nutarimu. Pažymėtina, kad praktikoje pasitaiko neatidėliotinių atvejų, kuomet kardomąją priemonę reikia taikyti tuojau pat, o kreipimasis į prokurorą, ikiteisminio tyrimo teisėją ar teismą užtruktų, tad tokiais atvejais kai kurias priemones – įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, specialiosios teisės sustabdymą, dokumentų paėmimą, rašytinį pasižadėjimą neišvykti, nepilnamečio atidavimą tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti, kario karinio dalinio, kuriame jis tarnauja, vadovybės stebėjimą – gali taikyti ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas nutarimu, tačiau apie paskirtą

kardomąją priemonę ikiteisminio tyrimo pareigūnas nedelsdamas privalo informuoti prokurorą.

2. To paties straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas kardomųjų priemonių skyrimo pagrindas. Kardomoji priemonė gali būti skirta tik tuomet, kai yra surinkta pakankamai duomenų, kurie leistų manyti, jog įtariamasis padarė tam tikrą nusikalstamą veiką. Pažymėtina, jog tie duomenys neturi pažeisti lestinumo principo. Tai reiškia, kad jie turi būti gauti teisėta, BPK numatyta, tvarka, turi atitikti sąsajumo reikalavimus, t. y., turi būti tiesiogiai susiję su byla, bei duomenys turi būti patikrinti atliekant BPK numatytus veiksmus, pvz., parodymai atpažinti. Tais atvejais, kai dėl kardomosios priemonės skyrimo sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, asmuo, kuriam norima skirti kardomąją priemonę, ir jo gynėjas iki teismo posėdžio turi teisę susipažinti su visa prokuroro pateikta medžiaga, kuria grindžiamas pareiškimas dėl kardomosios priemonės skyrimo. Tačiau tokiam asmeniui ir jo gynėjui gali būti atsisakyta pateikti visą turimą medžiagą, jei manoma, kad atskleidus visus turimus duomenis gali būti pakenkta procesui. (Rimšelis, 2005, p. 72) Tiesa, EŽTT yra pasakęs, kad jei gynėjui nesuteikiama teisė susipažinti su tais proceso dokumentais, kurie yra esminiai, siekiant veiksmingai ginčyti kliento suėmimo teisėtumą, tai tokiu atveju bylos šalių lygiateisiškumas nėra užtikrinamas. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 26 d. sprendimas) Proceso sėkmės negalima siekti pernelyg apribojant teisę į gynybą. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas)

3. BPK 121 str. 3 d. numato, kad „vienu metu gali būti skiriamos kelios švelnesnės už suėmimą kardomosios priemonės“. Suėmimas, kaip taisyklė, visuomet skiriamas kaip vienintelė kardomoji priemonė. Tuo tarpu kitos kardomosios priemonės, jas suderinus viena su kita, gali būti skiriamos kartu. Nei baudžiamasis įstatymas, nei baudžiamosios teisės doktrina nenumato maksimalaus skaičiaus, kiek kardomųjų priemonių gali būti taikoma kartu vienu metu. Tiesa, skiriant kardomasias priemones neturi būti piktnaudžiaujama, jų turi būti skiriama tik tiek, kiek yra būtina tikslams, numatytiems BPK 119 str., pasiekti. Tad skiriant kardomasias priemones negalima pažeisti proporcingumo principo. Priemonė turi būti atitinkama tikslui. Turint omenyje, kad suėmimas yra pati griežčiausia kardomoji priemonė, kuri labiausiai suvaržo žmogaus teises ir laisves, ji turėtų būti taikoma kaip kraštutinė. Tai reiškia, kad jei įmanoma minėtame BPK straipsnyje numatytus tikslus pasiekti skiriant kelias

švelnesnes kardomąsias priemones, tai, visų pirma, jos ir turėtų būti taikomos. Tik tuo atveju, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis neįmanoma pasiekti tikslo, gali būti skiriamas suėmimas (Goda et al, 2011, p. 226, 227).

4. Spręsdamas klausimą dėl kardomosios priemonės paskyrimo ir parinkdamas jos rūšį ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi atsižvelgti į tam tikrų aplinkybių, numatytų BPK 121 str. 4 d., visumą. Tokiomis aplinkybėmis yra: įtariamojo (kaltinamojo) nusikalstamos veikos sunkumas, įtariamojo (kaltinamojo) amžius, asmenybė, gyvenamoji vieta, darbas ar kitas legalus pragyvenimo šaltinis, sveikatos būklė, šeiminių padėtis bei kitos, galinčios turėti reikšmės sprendžiant klausimą dėl kardomosios priemonės skyrimo, aplinkybės. Šis sąrašas nėra baigtinis. Kiekvienu konkrečiu atveju subjektas, sprendžiantis dėl kardomosios priemonės skyrimo, apibrėžia, kokios aplinkybės yra laikomos galimai turinčiomis reikšmės. Pažymėtina, kad visos minėtos ar kitos galimai reikšmingos aplinkybės turi būti vertinamos kaip visuma, o ne kiekviena atskirai. Nei viena aplinkybė negali turėti lemiamos reikšmės sprendžiant minėtą klausimą. Praktikoje dažniausiai pirma atsižvelgiama į tai, kokio sunkumo nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis (kaltinamasis) įtariamasis (kaltinamasis). Kuo lengvesnės nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis (kaltinamasis) asmuo, tuo didesnė tikimybė, kad jam bus paskirta švelnesnė kardomoji priemonė ar išvis bus nuspręsta jos netaikyti. Ir, atitinkamai, kuo sunkesnės nusikalstamos veikos padarymu bus įtariamasis (kaltinamasis) asmuo, tuo didesnė tikimybė, jog jam bus paskirta griežtesnė kardomoji priemonė. Panašias prielaidas galima daryti ir charakterizuojant asmenį. Jei asmuo apibūdinamas teigiamai, tai, tikėtina, kad jam bus paskirta švelnesnė kardomoji priemonė (ar kelios tarpusavyje suderintos švelnesnės kardomosios priemonės) ar bus nuspręsta išvis jos netaikyti, ir, atitinkamai, jei asmuo apibūdinamas neigiamai, tai didesnė tikimybė, jog jam bus paskirta griežtesnė kardomoji priemonė. Taip yra todėl, kad neigiamai charakterizuojamas asmuo, pvz., neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos ir aiškaus pragyvenimo šaltinio, neturintis šeimos ar ja nesirūpinantis, palaikantis glaudžius ryšius su kitais nusikalstamos veikos darančiais asmenimis ir kiti panašūs apibūdinimai nekelia pasitikėjimo žmogumi, sukuria nepatikimo ir nusikalsti linkusio asmens įvaizdį. Dėl to gali kilti didesnių įtarimų, jog asmuo bandys slėptis nuo teisėsaugos institucijų ir pareigūnų, bandys trukdyti įprastai proceso eigai ir kt. Galima sakyti, kad tokiam

asmeniui matoma didesnė būtinybė, visų pirma, taikyti kardomasias priemones ir, antra, taikyti griežtesnes kardomasias priemones. Tuo tarpu teigiamai charakterizuojamas asmuo, pvz., nuolatinės gyvenamosios vietos ir aiškaus, legalaus pragyvenimo šaltinio turėjimas, darbo turėjimas, glaudūs ir tvirti santykiai su šeimos nariais ir kt. dažniausiai rodo, kad asmuo nėra pavojingas, kelia pasitikėjimą juo, tad tokiu atveju kyla didesnė tikimybė, kad jam arba bus paskirta švelnesnė kardomoji priemonė (ar kelios tarpusavyje suderintos kardamosios priemonės), arba kad tokia priemonė išvis bus nepaskirta (Goda et al, 2011, p. 227, 228).

5. Tam tikrais atvejais bei tvarka, numatytais Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“, „tam tikrų rūšių kardamosios priemonės gali būti perduotos vykdyti kitai Europos Sąjungos valstybei narei arba gali būti perimtos vykdyti iš kitos Europos Sąjungos valstybės narės“ (BPK 121 str. 6 d.). Kitai Europos Sąjungos valstybei narei gali būti perduodamos vykdyti šios kardamosios priemonės: namų areštas, intensyvi priežiūra, dokumentų paėmimas, užstatas, rašytinis pasižadėjimas neišvykti bei įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje. Remiantis šiuo įstatymu minėtos kardamosios priemonės gali būti perduotos vykdyti tai Europos Sąjungos valstybei narei, kurioje įtariamasis (kaltinamasis), nuteistasis nuolat ir teisėtai gyvena, tačiau tik tuomet, jei jis sutinka grįžti į tą valstybę narę. Taip pat minėtos kardamosios priemonės gali būti perduotos vykdyti ir kitai Europos Sąjungos valstybei narei, jeigu yra įtariamojo (kaltinamojo), nuteistojo prašymas ir jei tos valstybės narės kompetentinga institucija tokiam perdavimui neprieštarauja. Tokiu atveju privaloma atsižvelgti į tai, ar toks perdavimas kitai Europos Sąjungos valstybei narei užtikrins kardomųjų priemonių paskirtį. Dėl kardamosios priemonės perdavimo kitai valstybei narei ikiteisminio tyrimo metu sprendimą priima prokuroras nutarimu, o teismo nagrinėjimo metu – bylą nagrinėjantis teismas nutartimi. Įprasta praktika tokia, kad prieš priimant sprendimą prokuroras ar teismas susižino su kitos valstybės narės kompetentinga institucija, siekiant užtikrinti, kad ji tikrai bus pajėgi vykdyti tam tikrą kardomąją priemonę. Priėmus sprendimą turi būti surašomas liudijimas, kuris turi būti išvertas į tos valstybės narės, kuriai perduodama vykdyti kardomoji priemonė, valstybinę kalbą ar kitą kalbą, jei ta valstybė narė yra nurodžiusi, jog ji pripažins vertimą į kitų valstybių narių oficialiąsias kalbas (vieną ar kelias). Sprendimą dėl kardamosios

priemonės perdavimo vykdyti kitai valstybei narei priėmusi institucija turi pareigą užtikrinti, kad minėtas liudijimas bus išverstas į atitinkamą kalbą. Pažymėtina, kad kardamosios priemonės vienu metu gali būti perduodamos vykdyti tik vienai valstybei narei. Institucija, priėmusi sprendimą dėl kardamosios priemonės perdavimo vykdyti kitai valstybei narei, ir ją vykdančios valstybės narės kompetentinga institucija susižino tarpusavyje tiesiogiai, išskyrus tuos atvejus, kuomet ta valstybė narė turi vieną ar daugiau centrinių institucijų. Tokiu atveju susižinojimas vyksta per centrinės institucijas. Svarbu paminėti ir tai, kad kardamosios priemonės perdavimas nereiškia, jog tokį sprendimą priėmusi institucija gali nieko neveikti. Priešingai, ji turi prižiūrėti, sekti, kaip vykdoma kardomoji priemonė kitoje valstybėje narėje, taip pat bendradarbiauti su tos valstybės narės kompetentinga institucija, pateikti reikiamą informaciją, kad kardomoji priemonė būtų vykdoma kaip įmanoma sklandžiau, priimti sprendimus dėl tam tikrų kardomųjų priemonių taikymo pratęsimo, pakeitimo ar panaikinimo BPK nustatyta tvarka, tam tikrais atvejais nuspręsti, ar nėra pagrindo atšaukti kardamosios priemonės perdavimo vykdymui kitai valstybei narei, taip pat kreiptis į Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą dėl Europos arešto orderio išdavimo, jei siekiama perimti asmenį, kuriam paskirta kardomoji priemonė, į Lietuvos Respubliką. (Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas, 1996, p. 16, 17)

Taigi, kardomųjų priemonių bendroji skyrimo tvarka yra ganėtinai plačiai reglamentuojama. Kardamosios priemonės gali būti derinamos ir skiriamos tiek kartu, tiek ir po vieną (išskyrus suėmimo atveju). Toks universalumas leidžia ikiteisminio tyrimo subjektams parinkti labiausiai konkretų atvejį atitinkančią kardomąją priemonę, kurią pasitelkus BPK numatyti tikslai būtų pasiekiami proporcingai ir operatyviai. Galima teigti, kad kardomųjų priemonių vykdymas bendrąja tvarka yra sklandesnis, kai jis vyksta Lietuvoje. Kardamosios priemonės perdavimas vykdyti kitai Europos Sąjungos valstybei narei už tai atsakingoms Lietuvos institucijoms neretai sukelia daugiau problemų ir „užkrauna“ papildomo darbo, nes reikia vykdyti tokios priemonės vykdymo priežiūrą ir kontrolę, bendradarbiaujant su kitų valstybių narių kompetentingomis institucijomis.

2. Kardomųjų priemonių rūšys ir atskiri jų taikymo reikalavimai

2.1. Suėmimas

Suėmimas, kaip žinia, yra pati griežčiausia kardomoji priemonė, nes ji labiausiai suvaržo žmogaus teises ir laisves. Suimtas asmuo yra laikomas specialioje kalinimo įstaigoje. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 2 str. 1 d. nurodoma, kad suėmimas vykdomas tardymo izoliatoriuje, o 2 d. įtvirtinta nuostata, kad „Asmenys, kuriems paskirtas suėmimas, iki jų pasiuntimo į tardymo izoliatorių gali būti laikomi teritorinės policijos įstaigos areštinėje ne ilgiau kaip penkiolika parų, kol bus atliekami procesiniai veiksmai, kurių negalima atlikti šiems asmenims esant tardymo izoliatoriuje. Suimtieji ikiteisminio tyrimo metu prokuroro motyvuotu nutarimu, o bylos nagrinėjimo teisme metu teisėjo ar teismo motyvuota nutartimi iš tardymo izoliatoriaus gali būti perkelti (uždaryti) į teritorinės policijos įstaigos areštinę ne ilgiau kaip septynioms paroms, kad būtų galima atlikti procesinius veiksmus, jeigu procesinių veiksmų atlikimo negalima užtikrinti suimtiesiems esant tardymo izoliatoriuje arba dėl suimtųjų dalyvavimo bylų nagrinėjime teisme. Toks laikymas teritorinės policijos įstaigos areštinėje turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nebereikalinga“. (Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas, 1996, p. 1) 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – EŽTK) 5 str. 1 d. numato, kad „kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą“. Taip pat nurodoma, kad asmens teisė į laisvę gali būti suvaržyta tik teisėtu sprendimu, esant minėtame straipsnyje nurodytiems pagrindams. (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950, p. 2) Skiriant suėmimą yra suvaržoma asmens laisvė, jis yra izoliuojamas nuo visuomenės, tad lyginant su kitomis kardomosiomis priemonėmis, suėmimas yra reguliuojamas plačiau ir griežčiau. Tam, kad ši priemonė būtų paskirta pagrįstai ir teisėtai, BPK įtvirtina suėmimo skyrimo pagrindus bei sąlygas. Žinoma, omenyje reikia turėti ir jau minėtas bendrąsias kardomųjų priemonių skyrimo taisykles.

Buvo minėta, kad jei baudžiamojo proceso tikslų galima pasiekti kitais būdais ar priemonėmis, kardomosios priemonės neskiriamos. Atitinkamai jei be kardomųjų priemonių vis tik neapsieinama, suėmimui galioja *ultimum remedium* principas. Šis principas yra giminingas gerai žinomiems proporcingumo ir subsidiarumo principams. Šis principas reikalauja, kad suėmimas, kaip asmens teisių ir laisvių suvaržymas būtų taikomas paskutinėje vietoje, nesant išeities. T. y., suėmimas gali būti taikomas tik tuomet, kai kitos kardomosios priemonės konkrečiu atveju būtų netinkamos ar negalimos. (Jurka, R. et al, 2009, p. 65) Valstybinė prievarta yra galima, kai naudojamos tinkamos ir būtinos priemonės. Baudžiamojo

proceso tikslų, pirmiausia, turi būti siekiama švelniausiomis prievartos priemonėmis. (Goda, G., 1995, p. 18, 19)

Kaip jau buvo minėta, suėmimas, o taip pat ir kitos kardomosios priemonės, gali būti paskirtas tik tuomet, kai yra duomenų, kurie leidžia manyti, jog įtariamasis (kaltinamasis), kurio atžvilgiu siekiama taikyti suėmimą, galimai padarė nusikalstamą veiką. „Duomenų pakankamumas yra universali kardomųjų priemonių skyrimo prielaida. Skiriant suėmimą šios prielaidos buvimas turi būti tikrinamas. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad įtarimų pagrįstumas yra *conditio sine qua non*, t. y. privaloma sąlyga suėmimui paskirti“. (Goda et al, 2011, p. 228) Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad vien įtarimo, jog asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką, kaip pagrindo suėmimui skirti neužtenka. Be minėtų duomenų turi būti nustatytos ir specialiosios prielaidos, kurias numato BPK.

BPK 122 str. 1 d. yra numatyti pagrindai suėmimo skyrimui. Tai pagrįstas manymas, kad įtariamasis (kaltinamasis) bėgs ir mėgins slėptis teisėsaugos pareigūnų bei institucijų, taip pat pagrįstas manymas, kad įtariamasis (kaltinamasis) trukdys procesui ir galimai darys naujas, BPK 122 str. 4 d. numatytas, nusikalstamas veikas. EŽTT yra išaiškinęs, jog „kuo ilgiau įtariamasis yra suimtas, tuo įtariamojo noras išvengti bausmės atlikimo pabėgant turėtų mažėti, nes lieka vis mažesnė bausmės dalis, kurią jam reikės atlikti priėmus nuosprendį“. Taip pat šis teismas yra pasakęs, kad bėgimo rizika gali būti sumažinta ir paskiriant kitą kardomąją priemonę – užstatą. (Goda, G. et al, 2003, p. 308) Dar vienas pagrindas įtvirtintas to paties straipsnio 5 d. – kai prašoma išduoti asmenį užsienio valstybei ar perduoti Tarptautiniam baudžiamajam teismui (toliau – TBT), ar pagal Europos arešto orderį, taip pat kai užsienio valstybė prašo laikinai sulaikyti asmenį, kuris yra ieškomas, kol bus atsiųstas prašymas dėl jo ekstradicijos ar Europos arešto orderis, bei kai užsienio valstybė prašo suimti nuteistą asmenį iki kol bus priimtas sprendimas dėl užsienio valstybės teismo nuosprendžio pripažinimo ir bausmės vykdymo. Pastaruoju pagrindu asmuo gali būti suimamas tik tais atvejais, kai baudžiamasis persekiojimas vyksta užsienio valstybėje ir yra sprendžiamas klausimas dėl asmens išdavimo (Lietuva gali išduoti asmenį tai užsienio valstybei, kurioje vyksta baudžiamasis persekiojimas). Kitais pagrindais asmuo gali būti suimtas, kai baudžiamasis procesas vyksta Lietuvos Respublikoje. Manymas, jog įtariamasis bėgs nuo teisėsaugos pareigūnų ir institucijų, praktikoje grindžiamas neigiama asmens charakteristika (kaip jau minėta, asmens gyvenamosios vietos neturėjimas, šeimos neturėjimas ar nesirūpinimas ja ir pan.). Tuo tarpu procesui įtariamasis (kaltinamasis) gali trukdyti keliais būdais, t. y., gali

mėginti paveikti nukentėjusį, liudytoją, ekspertą ar kitus proceso dalyvius, taip pat gali mėginti paslėpti, suklastoti ar sunaikinti dokumentus bei daiktus, kurie galėtų turėti reikšmės tiriant nusikalstamą veiką ir nagrinėjant bylą teisme. Įtariamasis (kaltinamasis) gali daryti poveikį minėtiems proceso dalyviams siekdamas, kad šie duotų palankius įtariamajam (kaltinamajam) parodymus ar susilaikytų nuo tam tikros informacijos atskleidimo. Poveikis gali būti daromas, pvz., paperkant ar grasinant. Tuo tarpu mėginimą paslėpti, suklastoti ar sunaikinti dokumentus ar daiktus galima įtarti, jei ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui proceso metu nepavyksta gauti ir paimti visų bylai galimai reikšmingų dokumentų ar daiktų. Tokiu atveju gali kilti pagrįstų įtarimų, kad įtariamasis (kaltinamasis), žinodamas, jog šie dokumentai ar daiktai yra reikšmingi bylos nagrinėjimui, bandys atlikti paslėpimo, klastojimo ar sunaikinimo veiksmus tam, jog jie nepatektų į procesą. BPK 122 str. 4 d. numato, kad „kai pagrįstai manoma, jog įtariamasis darys naujus nusikaltimus, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog asmuo, įtariamasis padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje numatytus apysunkius nusikaltimus, iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar šioje dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų, taip pat jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamasis grasinimu ar pasikėsinimu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti“. BPK 122 str. 7 ir 8 d. numato suėmimo skyrimo sąlygas: visų pirma, suėmimas skiriamas tik tais atvejais, kai kitomis, švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis neįmanoma pasiekti kardomųjų priemonių taikymo tikslų, numatytų BPK 119 str., taip pat tais atvejais, kuomet už įtariamojo (kaltinamojo) galimai padarytą nusikalstamą veiką baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. Suėmimas galimas tik tuomet, kai egzistuoja abi minėtos sąlygos ir bent vienas iš pagrindų. (Goda et al, 2011, p. 228) Tad žvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normų sankcijas galima pastebėti, jog yra nemažai nusikalstamų veikų, už kurias baudžiamasis įstatymas nenumato griežtesnės nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmės, o tai reiškia, jog tokiu atveju suėmimas kaip kardomoji priemonė yra negalimas. Tačiau tai nereiškia, kad visais atvejais, kuomet baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę, galima taikyti suėmimą. Priešingai, net ir tokiu atveju suėmimo klausimas turi būti nuodugniai išspręstas, o priimtas sprendimas turi būti teisėtas ir pagrįstas. Taip pat pažymėtina, kad skiriant suėmimą turi būti nurodyti ne tik tokio sprendimo pagrindas, bet ir motyvai (BPK 122 str. 6 d.). Bet

kuriuo atveju, suėmimą reikia taikyti tik kaip kraštutinę priemonę, kaip jau minėta, jei BPK 119 str. numatytų tikslų galima pasiekti kitomis, švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, tai jos ir turėtų būti skiriamos. Taip būtų užtikrinami teisėtumo ir proporcingumo reikalavimai.

Anksčiau buvo minėta bendroji kardomųjų priemonių skyrimo tvarka. Tačiau suėmimas, kaip ir kitos priemonės, turi savo specifines taikymo taisykles. Suėmimo skyrimo tvarka skiriasi priklausomai nuo to, ar asmuo, kuriam skiriamas suėmimas, yra laisvėje, ar BPK 140 str. nustatyta tvarka yra laikinai sulaikytas. Suėmimo taisykles reglamentuoja BPK 123 str. normos.

Kai suėmimas skiriamas laisvėje esančiam įtariamajam (kaltinamajam), suėmimo skyrimo tvarka priklauso ir nuo to, ar ši kardomoji priemonė skiriama ikiteisminio tyrimo metu, ar jau bylos nagrinėjimo teisme metu. Ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, manydamas, jog įtariamajam, esančiam laisvėje, būtina taikyti suėmimą, turi kreiptis į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėją, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų – į teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėją, su pareiškimu dėl minėtos kardomosios priemonės skyrimo. Pažymėtina, kad pareiškime turi būti nurodyti visi duomenys, kurių reikalauja BPK 125 str. 2 d. (įtariamojo vardas ir pavardė, gimimo data, darbo vieta, gyvenamoji vieta, nusikalstama veika, kurios padarymu asmuo įtiriamas, šios veikos padarymo būdas ir aplinkybės, baudžiamasis įstatymas, kuris numato atsakomybę už tą nusikalstamą veiką, duomenys, kuriais grindžiama įtariamojo atsakomybė už tą nusikalstamą veiką ir tikslai, kurių siekiama skiriant kardomąją priemonę, o kaip sprendžiamas klausimas dėl suėmimo skyrimo taip pat turi būti nurodomos ir minėtos suėmimo skyrimo sąlygos bei vienas iš pagrindų, numatytų BPK 122 str., be to, faktinės aplinkybės ir motyvai, kuriais remiantis švelnesnės kardomosios priemonės nebuvo skirtos, siekiant tikslų, numatytų BPK 119 str.). Teisėjas, gavęs tokį pareiškimą, gali nuspręsti: 1) patenkinti prokuroro pareiškimą ir priimti nutartį dėl suėmimo skyrimo, 2) netenkinti prokuroro pareiškimą ir priimti nutartį dėl atsisakymo skirti suėmimą, 3) netenkinti prokuroro pareiškimą, priimti nutartį dėl atsisakymo skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę savo nuožiūra. Nagrinėjant pareiškimą teismo posėdis nerengiamas, tad nei įtariamasis, nei jo gynėjas sprendžiant šį klausimą nedalyvauja. Tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas nusprendžia prokuroro pareiškimą patenkinti ir dėl suėmimo skyrimo priima nutartį, įtariamasis turi būti suimtas ir ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento prokuroras suimtą asmenį turi pristatyti ikiteisminio tyrimo teisėjui, o jei tokios galimybės nėra – kitam tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui, o kai teismas sudarytas iš rūmų – teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tuomet,

pagal nustatytą tvarką, teisėjas turi apklausti pristatytą asmenį tam, kad būtų išsiaiškinta, ar suėmimo skyrimas tikrai yra pagrįstas. Tokioje apklausoje dalyvauja ir įtariamojo gynėjas, ir įtariamąjį pristatęs prokuroras; teismas, priimdamas tolimesnį sprendimą, išklauso ir jų nuomonių. Atlikęs minėtą apklausą ikiteisminio tyrimo teisėjas gali: 1) palikti galioti nutartį dėl suėmimo skyrimo (tokiu atveju teisėjas turi nustatyti ir konkretų suėmimo terminą), 2) pakeisti suėmimą viena ar keliomis tarpusavyje suderintomis švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, 3) paskirtos kardomosios priemonės – suėmimo – taikymą panaikinti. Tiek įtariamasis, tiek ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo teisėjui pateiktais duomenimis apie ikiteisminį tyrimą. EŽTT daugelyje bylų yra konstatavęs, kad suėmimo klausimas turi būti sprendžiamas laikantis rungimosi principo reikalavimų. Toks principas įpareigoja ikiteisminio tyrimo teisėją, kuris sprendžia klausimą dėl suėmimo, sudaryti įtariamajam bei jo gynėjui galimybes atsikirsti į prokuroro argumentus, kuriais motyvuojamas suėmimo taikymas. O tokia galimybė atsiranda tik tuomet, kai įtariamasis ir jo gynėjas gali susipažinti su minėtais ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriuos ikiteisminio tyrimo teisėjui perduoda prokuroras. Tiesa, kaip jau minėta, jei manoma, kad visų duomenų pateikimas įtariamajam ir jo gynėjui galėtų pakenkti tyrimo eigai, tokiu atveju gali būti pateikiama tik dalis ikiteisminio tyrimo duomenų.

Šiek tiek paprastesnė procedūra yra tuomet, kai norima skirti suėmimą kaltinamajam bylos nagrinėjimo teisme metu. Tokiu atveju teismas, kuris turi bylą savo žinioje, esant suėmimo sąlygoms ir bent vienam iš pagrindų, gali paskirti kardomąją priemonę – suėmimą – priimdamas nutartį. Pažymėtina, kad taikant suėmimą bylos nagrinėjimo metu prokuroro pareiškimas nėra būtinas. Tuo tarpu jei nutartis dėl suėmimo skyrimo priima ne teisiamojo posėdžio metu arba jei kaltinamasis neatvyksta į teismo posėdį, suimtas kaltinamasis, teismo nutarties pagrindu, ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento turi būti pristatytas teismui, kuris ir paskyrė minėtą kardomąją priemonę. Kaip ir įtariamasis, kaltinamasis taip pat turi būti apklausiamas teisiamajame teismo posėdyje ar specialiai dėl suėmimo paskirtame teismo posėdyje tam, kad būtų įsitikinta suėmimo taikymo pagrįstumu. (Goda et al, 2011, p. 231, 232)

Panaši procedūra yra ir tais atvejais, kai įtariamasis yra sulaikytas BPK 140 str. nustatyta tvarka. Tuomet prokuroras sulaikytą asmenį ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo sulaikymo momento kartu su pareiškimu dėl suėmimo turi pristatyti tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui, o kai teismas sudarytas iš teismo

rūmų – teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tokio pareiškimo turinys turi būti identiškas pareiškimo, kuriuo prašoma suėmimą paskirti laisvėje esančiam įtariamajam, turiniui. Šiuo atveju teisėjas taip pat privalo apklausti sulaikytąjį tam, kad būtų įsitikinta dėl suėmimo taikymo pagrįstumo. Tokioje apklausoje taip pat dalyvauja tiek apklausiamo asmens gynėjas, tiek ir prokuroras. Kaip ir pirmu atveju, įtariamasis ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su medžiaga, kurią prokuroras pateikė ikiteisminio tyrimo teisėjui. Baigęs apklausą teisėjas gali: 1) patenkinti prokuroro pareiškimą ir priimti nutartį dėl suėmimo skyrimo, 2) atsisakyti patenkinti prokuroro pareiškimą ir priimti nutartį dėl atsisakymo skirti suėmimą, 3) atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą (ar kelias tarpusavyje suderintas) švelnesnę kardomąją priemonę. Jei teisėjas nusprendžia patenkinti prokuroro pareiškimą ir skirti suėmimą, tai tokiu atveju jis nutartyje turi nurodyti konkretų terminą, kuriam suėmimas yra skiriamas. Pažymėtina, kad teisėjas, priimdamas nutartį dėl suėmimo skyrimo ar palikdamas tokią nutartį galioti turi teisę pavesti prokurorui surinkti papildomą medžiagą per tam tikrą, nustatytą laiką, o gavęs tokią medžiagą teisėjas gali: 1) palikti galioti nutartį dėl suėmimo skyrimo, 2) nustatyti naują suėmimo terminą, 3) pakeisti suėmimą kita švelnesne kardomąją priemone (ar keliomis tarpusavyje suderintomis), 4) panaikinti suėmimo taikymą.

Praktikoje labiau priimtina taikyti pirmąją procedūrą, nepaisant to, kad antroji yra trumpesnė, nes bet kuris asmuo gali būti laikinai sulaikytas tik esant neišvengiamai būtinybei. Kaip ir suėmimas, laikinas sulaikymas taip pat suvaržo asmens teises ir laisvę. Vis tik praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai yra būtina taikyti laikiną sulaikymą. Dėl tokio būtinumo jis taikomas nedelsiant, t. y. be teismo sprendimo. Visais kitais atvejais, kaip jau buvo minėta, privalomas ikiteisminio tyrimo teisėjo sankcionavimas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, taikydami šią priemonę, turi būti itin atsakingi, nesant būtinybei tokios priemonės taikymo turi būti atsisakyta, bet koks piktnaudžiavimas yra netoleruojamas ir draudžiamas. Nesant būtinybei laikinai sulaikyti įtariamąjį, kuriam norima paskirti suėmimą, iškart turi būti kreipiamasi į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl šio klausimo išsprendimo. (Goda et al, 2011, p. 233) Pažymėtina, kad suėmimo klausimai sprendžiami uždaruose teismo posėdžiuose, išskyrus atvejus, kai teismas nusprendžia minėtą klausimą nagrinėti viešame posėdyje. Tokią taisyklę numato BPK 9 str. 2 d.

Nutarties, kuria atsisakoma skirti suėmimą ar kuria nusprendžiama atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą švelnesnę kardomąją priemonę (ar kelias tarpusavyje suderintas švelnesnes kardomąsias priemones), turinys yra ganėtinai panašus į nutarties ar nutarimo, kuriuo

nusprendžiama skirti kardomąją priemonę, turinį. Tokioje nutartyje turi būti nurodoma: įtariamojo (kaltinamojo) vardas, pavardė, gimimo data, darbo vieta, gyvenamoji vieta, nusikalstama veika, kurios padarymu asmuo įtariamas (kaltinamas), veikos padarymo būdas ir aplinkybės, taip pat baudžiamasis įstatymas, kuris numato atsakomybę už tą nusikalstamą veiką. Be to, turi būti nurodomi motyvai ir faktinės aplinkybės, kurių pagrindu atsisakoma skirti suėmimą arba motyvai ir faktinės aplinkybės, kurių pagrindu atsisakoma skirti suėmimą ir skiriama kita kardomoji priemonė (BPK 126 str.).

Praktikoje viena dažniausiai pasitaikančių ir sudėtingiausių problemų yra suėmimo terminai. Net ir tuomet, kai asmuo yra suimtas, jo atžvilgiu galioja nekaltumo prezumpcija – asmuo yra nekaltas, kol jo kaltumas nėra įrodytas teismo, tad tokio asmens atžvilgiu draudžiama taikyti bet kokius bausmei ar kitai poveikio priemonei prilygstančius suvaržymus. Kaip jau buvo minėta, suėmimas yra pati griežčiausia kardomoji priemonė, kuri labiausiai varžo asmens teises ir laisvę, tad net ir esant pagrįstam, teisėtam sprendimui dėl suėmimo taikymo terminai turi būti protingi ir proporcingi. Tačiau tais atvejais, kai suėmimo taikymas yra nutraukiamas, rizikuojama pakenkti proceso įprastai eigai, t. y. gali būti bandoma sutrukdyti nustatyti tiesą konkrečioje baudžiamajoje byloje. Dėl to baudžiamajame įstatyme sunku nustatyti maksimalų suėmimo terminą, kuris būtų pakankamas, jog tyrimo rezultatai būtų sėkmingi, ir kuris neperžengtų ribų suvaržant asmens teises ir laisves. (Goda et al, 2011, p. 234) BPK 127 str. 1 d. numato bendrąją taisyklę, bet ji, kaip ir dauguma kitų, turi išimtį. Konkrečiu atveju teismas nustato konkretų suėmimo terminą, tačiau suėmimas negali būti taikomas ilgiau nei šešis mėnesius, o iškart suėmimas negali būti paskirtas ilgesniam nei trijų mėnesių terminui. Suėmimo terminas gali būti pratęstas, tačiau ne ilgesniam nei šešių mėnesių terminui. Tai padaryti gali tas pats ar kitas tos pačios apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų – tų pačių teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjas, ar kitos apylinkės teismo arba to teismo kitų teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjas. Esant ypatingam bylos sudėtingumui ar didelei apimčiai minėtus terminus galima vėl pratęsti. Tokiu atveju tai padaryti gali apygardos teismo teisėjas, terminas gali būti pratęsimas ne ilgiau kaip trims mėnesiams. Esant poreikiui ir būtinybei suėmimo terminas gali būti pratęstas dar kartą, tačiau tokiu atveju suėmimas negali tęstis ilgiau nei devynis mėnesius. Pažymėtina, kad nagrinėjant bylas dėl sunkių ar labai sunkių nusikalstamų veikų, taip pat bylas, kuriose nusikaltimų padarymu įtariami (kaltinami) nusikalstamo susivienijimo, organizuotos grupės ar bendrininkų grupės nariai, ar kai asmenys yra suimti užsienio valstybėje, tai ikiteisminio tyrimo metu

suėmimo terminas negali bŭti ilgesnis nei aštuoniolika mėnesiŭ. Nepilnameėiui ſie terminai yra kiek trumpesni – suėmimas iſkart negali bŭti taikomas ilgiau nei du mėnesius. Toks suėmimo terminas gali bŭti pratęstas, bet ne ilgiau kaip keturiems mėnesiams. Terminą pratęsti gali tas pats ar kitas tos paėios apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas, o kai teismas sudarytas iſ teismo rŭmŭ – tŭ paėiŭ teismo rŭmŭ ikiteisminio tyrimo teisėjas, arba kitos apylinkės teismo ar to teismo kitŭ teismo rŭmŭ ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tais atvejais, kai nagrinėjama ypatingo sudėtingumo byla ar didelės apimties byla, terminas gali bŭti pratęstas, bet ne ilgesniam nei dviejŭ mėnesiŭ terminui. Tokiais atvejais terminą pratęsti gali apygardos teismo teisėjas. Toks terminas gali bŭti taip pat pratęstas pakartotinai, taėiau ikiteisminio tyrimo metu suėmimas negali trukti ilgiau nei ſeſis mėnesius. O kai sprendžiamos bylos dėl sunkiŭ ar labai sunkŭ nusikalstamŭ veikiŭ, taip pat bylos, kuriose nusikaltimŭ padarymu įtariamai (kaltinami) nusikalstamo susivienijimo, organizuotos grupės ar bendrininkŭ grupės nariai, ar kuomet asmenys yra suimti uſienio valstybėje, ikiteisminio tyrimo metu suėmimo terminas negali bŭti ilgesnis nei dvylika mėnesiŭ. Be to, nepilnameėiams taikomos suėmimo skyrimo taisyklės taip pat galioja ir asmenims, kurie teisėjo sprendimo priėmimo metu yra sulaukė pilnametystės (BPK 127 str.). Norint pratęsti suėmimo terminą ikiteisminio tyrimo metu prokuroras turi kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su pareiſkimu likus ne maſiau kaip deſimėiai dienŭ iki anksėiau paskirto ar pratęsto suėmimo termino pabaigos, o kai suėmimas paskirtas ar pratęstas trumpesniam nei vieno mėnesio terminui – likus ne maſiau kaip penkioms dienoms. Tais atvejais, kai pratęsus suėmimo terminą bendra suėmimo trukmė virſija maksimalŭ ſeſiŭ mėnesiŭ terminą, o nepilnameėiui paskirto ar pratęsto suėmimo trukmė virſija keturiŭ mėnesiŭ terminą, arba kai suėmimas trunka ilgiau nei ſeſis mėnesius, o nepilnameėiŭ atŗvilgiu taikytas suėmimas trunka ilgiau kaip keturis mėnesius, prokuroras tokia paėia tvarka turi kreiptis į apygardos teismą. Esant bŭtinybei atlikti minėtus veiksmus, prokuroro pareiſkimas su kuriuo jis kreipiasi į teismą, taip pat turi atitikti turinio reikalavimus. T. y., pareiſkime turi bŭti nurodyti jau anksėiau minėti, BPK 125 str. 2 d. minimi duomenys apie asmenį, kurio atŗvilgiu taikomo suėmimo terminą norima pratęsti, bei duomenys apie galimai padarytą nusikalstamą veiką. Jei nagrinėjama didelės apimties ar ypaė sudėtinga byla, dėl ko pratęsus suėmimą bendra ſios kardomosios priemonės trukmė gali virſyti ſeſiŭ mėnesiŭ terminą, o nepilnameėio atveju – paskirto ar pratęsto suėmimo trukmė gali virſyti keturiŭ mėnesiŭ terminą, arba suėmimas gali trukti ilgiau nei ſeſis mėnesius, o nepilnameėio atveju – ilgiau kaip keturis mėnesius, tai tuomet prokuroras pareiſkime turi nurodyti ir motyvus bei faktinius duomenis, taip pat pateikti

pagrindinių ikiteisminio tyrimo veiksmų sąrašą, kurie buvo atlikti po to, kai suėmimas buvo paskirtas ar jo terminas buvo pratęstas paskutinį kartą. Pažymėtina, kad teismas, atsisakydamas patenkinti prokuroro pareiškimą, turi motyvuoti savo tokį sprendimą, taip pat svarbu paminėti, jog anksčiau minėto pareiškimo padavimo termino praleidimas negali būti pagrindu teismui atsisakyti patenkinti prokuroro pareiškimą dėl suėmimo termino pratęsimo. Suėmimo termino pratęsimo ikiteisminio tyrimo metu klausimas yra sprendžiamas teismo posėdyje, jį rengia arba ikiteisminio tyrimo teisėjas, arba apygardos teismo teisėjas, priklausomai nuo to, į ką kreipėsi prokuroras su pareiškimu. Į teismo Tokiame teismo posėdyje privalo dalyvauti ir gynėjas, ir prokuroras, teikęs pareiškimą. Tam tikrais atvejais posėdyje turi dalyvauti ir pats suimtas – kaip sprendžiama dėl suėmimo, truncančio ilgiau nei šešis mėnesius, termino pratęsimo, o nepilnamečio atveju – kai sprendžiama dėl suėmimo, kuris trunka ilgiau kaip keturis mėnesius, termino pratęsimo. Visais kitais atvejais suimtojo dalyvavimas nėra privalomas. Jei nėra galimybės suimtajam dalyvauti tokia teismo posėdyje gyvai, tai jo dalyvavimas gali būti užtikrinamas vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis. Be to, tiek suimtas, dalyvaujantis tokia teismo posėdyje, tiek jo gynėjas turi teisę susipažinti su visa prokuroro teismui pateikta medžiaga, kuria grindžiamas suėmimo termino pratęsimo būtinumas, išskyrus atvejus, kai tai galėtų pakenkti bylos sėkmei. Teismo posėdyje teisėjas gali: 1) priimti nutartį ir patenkinti arba nepatenkinti prokuroro pareiškimą dėl suėmimo termino pratęsimo, 2) priimti nutartį, prokuroro pareiškimo nepatenkinti ir skirti kitą, švelnesnę (ar kelias tarpusavyje suderintas) kardomąją priemonę. Teisėjas netenkina prokuroro pareiškimo dėl suėmimo termino pratęsimo tais atvejais, kuomet paaiškėja, jog per paskutinius du kardomosios priemonės – suėmimo – taikymo mėnesius ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro darbas buvo aplaidus, t. y. minėti subjektai nesiėmė visų priemonių, kurias numato įstatymas, tam, kad tyrimas būtų atliktas kaip įmanoma greičiau, būtų atskleista nusikalstama veika, o prokuroras teismui nenurodė jokių objektyvių priežasčių, dėl kurių tokia padėtis galėjo susiklostyti. Tokia teisėjo nutartis taip pat turi atitikti turinio reikalavimus, numatytus BPK 125 str. Jei teisėjas priima nutartį nepratęsti kardomosios priemonės termino, suimtas yra paleidžiamas į laisvę, tačiau tik tuomet, kai pasibaigia anksčiau paskirtas ar pratęstas suėmimo terminas. Tačiau ir ši taisyklė turi išimtį – teisėjas gali nuspręsti suimtajį į laisvę paleisti anksčiau, t. y. tuoj pat priėmus nutartį nepratęsti suėmimo termino, konstatuodamas, kad suėmimas buvo taikytas ar pratęstas, kai tam nebuvo nei pagrindo, nei sąlygų. Svarbu paminėti tai, jog jei byla yra perduota teismui, tai teismas klausimą dėl suėmimo termino pratęsimo gali spręsti net jei prokuroras nėra

pateikęs pareiškimo. Tais atvejais, kai teismas perduoda bylą prokurorui, kardomosios priemonės taikymo terminas gali būti pratęstas, bet ne ilgiau nei trims mėnesiams, o nepilnamečio atveju – ne ilgiau nei dvejiems mėnesiams. Kuomet byloje yra užsienio elementas, asmenims, išduotiems Lietuvos Respublikai pagal Europos arešto orderį ar Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, minėti terminai pradedami taikyti nuo to momento, kai tokie asmenys yra perduodami Lietuvos Respublikai.

Taigi, suėmimo taikymo ir pratęsimo terminai priklauso ne tik nuo subjekto, kurio atžvilgiu taikoma ši kardomoji priemonė, amžiaus (pilnametis ar nepilnametis), bet ir nuo paties proceso, nuo bylos apimties bei sudėtingumo. Nors BPK užsimenama apie maksimalius terminus, tačiau jie nėra išreikšti tiksliai, konkrečiai apimtimi. Svarbu, kad teismas nenukryptų nuo terminų, galimų suėmimą skiriant pirmą kartą, taip pat pratęsiant taikymą, atsižvelgti į subjekto, kuriam taikoma kardomoji priemonė, amžių ir užtikrinti, kad per visą baudžiamąjį procesą taikytas suėmimas nebūtų ilgesnis kaip du trečdaliai didžiausios laisvės atėmimo bausmės, kurią numato baudžiamasis įstatymas už sunkiausią nusikalstamą veiką, dėl kurios vyksta tyrimas ir nagrinėjama byla (BPK 127 str.).

Kadangi teismui priėmus sprendimą taikyti suėmimą ši kardomoji priemonė taikoma iškart, prokuroras tuoj pat turi informuoti vieną iš suimtojo nurodytų šeimos narių ar artimųjų giminaičių, ar kitą suimtojo nurodytą asmenį. Gali būti tokia situacija, kad suimtasis nenurodo asmens, kuriam pageidauja, jog būtų pranešta. Tokiu atveju prokuroras pats nusprendžia, kam iš suimtojo šeimos narių ar artimųjų giminaičių pranešti. Kuomet suimtasis yra nepilnametis, tai tokiu atveju prokuroras tuoj pat turi pranešti suimto nepilnamečio tėvams ar atstovams pagal įstatymą, arba kitam asmeniui, jei pranešimas minėtiems asmenims prieštarautų nepilnamečio interesams. Taip pat suimtasis turi teisę pats susisiekti su pasirinktu šeimos nariu ar artimuoju giminaičiu. Tiesia, prokuroras gali atsisakyti leisti suimtajam susisiekti su minėtais asmenimis ar pranešti minėtiems asmenims. Tai jis padaro motyvuotu nutarimu, toks sprendimas yra laikinas ir galimas tik tuomet, kai minėti veiksmai galimai pakenktų ikiteisminiam tyrimui ar sukeltų pavojų minėtų asmenų saugumui. Kai apie nepilnamečio suėmimą dėl minėtų priežasčių neįmanoma pranešti nei vienam iš minėtų asmenų, turi būti pranešama valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai. Bet kuriuo atveju prokuroro nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui, tai turi būti padaryta per penkias dienas nuo nutarimo nuorašo įteikimo įtariamajam ar jo gynėjui. Ir jei skundas yra pateikiamas, tai jį ikiteisminio tyrimo teisėjas turi išnagrinėti per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Išnagrinėjęs skundą teisėjas

priima nutartį, kuri yra neskundžiama. Kai byloje yra užsienio elementas ir suėmimas skiriamas užsienio valstybės piliečiui, prokuroras apie tai turi pranešti Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai, o jei suimtasys pageidauja – ir jo valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai. Jei nutinka taip, kad suimtasys turi dviejų ar daugiau užsienio valstybių pilietybes, jam paliekama teisė pasirinkti, kurios valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai turi būti pranešama apie suėmimą. Jei toks asmuo pageidauja, jam gali būti sudaryta galimybė pačiam susisiekti su savo valstybės diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos atstovais. Tokia suimtojo teisė jam turi būti nedelsiant išaiškinta jam suprantama kalba.

Be minėtų asmenų, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas apie suėmimą turi pranešti ir nukentėjusiajam. Gali būti, kad nukentėjusysis yra įbaugintas įtariamojo, tad toks pranešimas veikia kaip nukentėjusiojo saugumo užtikrinimas. Pranešant apie įtariamojo suėmimą turi būti išsiaiškinta, ar nukentėjusysis norėtų būti informuotas apie įtariamojo pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos ar paleidimą į laisvę. Taip pat nukentėjusysis supažindinamas su galimybe pasinaudoti teisės aktuose nustatytais apsaugos priemonėmis, kurios jam gali būti taikomos (BPK 128 str.). Pvz., 2016 m. vasario 29 d. Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo numato specialias apsaugos priemones, kurios padėtų sumažinti baudžiamojo proceso ar kitokį traumuojantį poveikį (neviešas teismo posėdis, apklausa nedalyvaujant įtariamajam ir kt.). (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo, 2016, p. 2) Pažymėtina, kad nėra privaloma pranešti nukentėjusiajam, jei toks pranešimas sukeltų grėsmę jo saugumui ar tais atvejais, kai nukentėjusiojo gyvenamoji vieta yra nežinoma. Be to, apie įtariamojo suėmimą gali būti pranešama nukentėjusiųjų interesams atstovaujančiam asmeniui (asmenims), jei nukentėjusiųjų yra daugiau nei vienas. Jei nukentėjusysis pageidauja ir toliau būti informuojamas apie įtariamojo suėmimo eigą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras surašo pažymą, su kurios turiniu nei įtariamasis, nei jo gynėjas susipažinti negali (BPK 128 str.).

BPK 129 str. numato, kad prokuroras ar teismas privalo atiduoti suimtojo vaikus iki aštuoniolikos metų šeimos nariams, artimiesiems giminaičiams, kitiems asmenims ar įstaigoms globoti ir rūpinti, jei įtariamojo suėmimo metu jo mažamečiai ir nepilnamečiai vaikai liktų be reikalingos priežiūros. Taip pat jei suimtasys turi turto ar būstą, kuris liktų be priežiūros, tai su suimtuoju turi būti aptariamoms priemonės, kaip toks turtas ar būstas galėtų būti apsaugoti, ir tų priemonių imtis.

Suimtas ir jo gynėjas, taip pat ir prokuroras gali apskųsti bet kurią iš šių teismo nutarčių: 1) paskirti suėmimą, 2) pratęsti suėmimo terminą, 3) atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą, švelnesnę (ar kelias tarpusavyje suderintas) kardomąją priemonę. Skundai dėl minėtų nutarčių teikiami aukštesniajam teismui. Tiesa, BPK 130 ir 131 str. numato skirtingus terminus tokiems skundams teikti. Prokuroras apskundimo teise gali pasinaudoti per tris dienas nuo atitinkamos nutarties priėmimo, o suimtas ar jo gynėjas – per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Taip yra todėl, kad prokuroras su visais procesiniais dokumentais susipažįsta daug greičiau nei suimtas ar jo gynėjas, prokuroro kompetencija teikiant tokį skundą yra aukštesnė, tokiu būdu užtikrinama didesnė galimybė suimtajam apginti savo interesus. Skundai dėl minėtų nutarčių turi būti išnagrinėjami ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jų gavimo, skundai nagrinėjami teismo posėdyje. Kai skundą pareiškia suimtas ar jo gynėjas, posėdyje privalo dalyvauti prokuroras, taip pat į jį šaukiamas ir pats suimtas ar jo gynėjas, ar vien tik gynėjas, o kai skundą pareiškia prokuroras, posėdyje privalo dalyvauti pats prokuroras ir gynėjas, įtariamojo ar kaltinamojo neatvykimas netrukdo nagrinėti skundą, nes jo interesams atstovauja gynėjas. Suimtas, dalyvaujantis minėtame posėdyje, ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su visa prokuroro pateikta medžiaga, išskyrus jau anksčiau minėtus atvejus. Išnagrinėjus skundą teismas priima nutartį, kuri nepaisant to, ar skundas patenkinamas, ar atmetamas, yra galutinė ir neskundžiama. (Goda et al, 2011, p. 240)

2.2. Intensyvi priežiūra

Ši kardomoji priemonė yra sąlyginai nauja, BPK (131¹ str.) ji atsirado 2013 m. liepos 2 d., o įsigaliojo nuo 2015 m. sausio 1 d. Intensyvi priežiūra pasireiškia įtariamojo stebėjimu, kontrole, pasitelkiant elektronines stebėjimo priemones.

Ikiteisminio tyrimo metu intensyvi priežiūra skiriama prokuroro prašymu. Šią kardomąją priemonę skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris surengia posėdį ir priima nutartį. Į tokį posėdį kviečiami prokuroras, įtariamasis ir jo gynėjas. Tais atvejais, kai byla yra perduota teismui, klausimą dėl kardamosios priemonės – intensyvios priežiūros – paskyrimo ar jos termino pratęsimo nusprendžia teismas, kurio žinioje yra byla, priimdamas nutartį. Paskiriant šią kardomąją priemonę yra nustatomos jos vykdymo sąlygos.

Skiriant intensyvią priežiūrą iškart šios kardamosios priemonės terminas negali būti ilgesnis nei šeši mėnesiai, konkretų terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartyje, kuria nusprendžiama skirti intensyvią priežiūrą. Šis terminas gali būti pratęstas iki trijų

mėnesių, termino pratęsimo klausimą išsprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi. Svarbu pabrėžti tai, kad priešingai nei suėmimo atveju, šios kardamosios priemonės taikymo termino pratęsimų skaičius nėra ribojamas. Žinoma, reikia turėti omenyje, kad termino pratęsimas turi būti motyvuotas ir pagrįstas patikimais duomenimis, negali būti piktnaudžiaujama, nes ši kardomoji priemonė, kaip ir visos kitos, taip pat suvaržo asmens teises ir laisves.

Įtariamasis, kuriam paskirta intensyvi priežiūra, privalo laikytis nustatytos dienotvarkės ir nuolat dėvėti elektroninį stebėjimo įtaisą, kuris leistų patikrinti, kurs asmuo yra ir ar laikosi nustatyto režimo. Tokį įtaisą draudžiama nusiimti, gadinti ar sunaikinti. Už šių pareigų ir draudimų pažeidimą įtariamajam gali būti paskirtas suėmimas, jei tam būtų pagrįstas pagrindas (BPK 131¹ str.).

2.3. Namų areštas

Namų areštas reiškia, kad asmuo, kurio atžvilgiu ši kardomoji priemonė yra taikoma, nustatytu metu turi būti savo gyvenamojoje vietoje, pvz., nuo 22 val. vakaro iki 6 val. ryto. Taip pat tokiam asmeniui gali būti uždrausta lankytis tam tikrose viešosiose vietose, pvz., baruose, ar bendrauti su tam tikrais asmenimis, pvz., su nusikalsti linkusiais draugais. Tai yra trečioji pagal griežtumą kardomoji priemonė.

Namų arešto skyrimo tvarka yra labai panaši į intensyvios priežiūros skyrimo tvarką. Ikiteisminio tyrimo metu kardomoji priemonė gali būti paskirta prokuroro prašymu, skyrimo klausimas nagrinėjamas teismo posėdyje, į kurį kviečiami prokuroras, įtariamasis bei jo gynėjas. Tiesa, namų areštas gali būti paskirtas ir įtariamajam ar jo gynėjui nedalyvaujant. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, išnagrinėjęs šį klausimą, priima nutartį, kurioje turi būti aiškiai nurodyta, kuriuo laiku įtariamasis privalo būti namuose. Toks laikas kiekvienu atveju gali būti labai skirtingas, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, pvz., ar asmuo turi darbą, ar ne. Taip pat turi būti atsižvelgiama ir į tai, kad asmuo turi turėti galimybę patenkinti savo būtinus poreikius, pvz., apsilankyti parduotuvėje. Tas laikas, kuriuo asmuo turi būti namuose, gali būti nuo kelių iki keliolikos valandų. Vis tik praktikoje dažniausiai pasitaiko reikalavimas asmeniui namuose būti anksti ryte ir vėlai vakare. Jei asmeniui uždraudžiama lankytis tam tikrose viešosiose vietose, tai nutartyje turi būti nurodytos konkrečios įstaigos arba konkrečios rūšies ar paskirties įstaigos. (Goda et al, 2011, p. 241)

Kaip ir intensyvios priežiūros atveju, namų arešto terminas iš karto negali būti ilgesnis nei šeši mėnesiai, jį skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas, priimdamas nutartį. Taip pat ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi gali šį terminą pratęsti dar trims mėnesiams. Vėl gi, taikant termino

pratęsimą turi būti atsižvelgta, ar tam tikrai yra pagrindas ir sąlygos, ar tokia priemonė yra proporcinga ir būtina. Tais atvejais, kai byla yra perduota teismui, ši klausimą sprendžia tas teismas, kurio žinioje yra ta byla.

Tiek namų arešto, tiek intensyvios priežiūros atveju šių kardomųjų priemonių pratęsimų skaičius nėra ribojamas, o tai gali lemti asmens teisių pažeidimus, nes namų areštas ir intensyvi priežiūra, būdamos vienos iš griežčiausių kardomųjų priemonių, ilgą laiką gali būti priemonėmis nepagrįstai ilgai varžyti asmens teises ir laisves. Kad to būtų išvengta, baudžiamasis įstatymas turėtų apibrėžti konkretų maksimalų terminą namų arešto ir intensyvios priežiūros taikymui.

Paskiriant namų areštą turi būti nustatomos šios kardomosios priemonės sąlygos, o įtariamasis turi būti informuotas, kad už sąlygų pažeidimą jam gali būti taikomas suėmimas ar intensyvi priežiūra, jei tam būtų pagrįstas pagrindas.

Visos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartys, susijusios su namų arešto skyrimo ar termino pratęsimo klausimais, gali būti skundžiamos BPK X dalyje nustatyta tvarka (BPK 132 str.).

2.4. Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu

Ši kardomoji priemonė numatyta BPK 132¹ str. Jei manoma, kad įtariamasis gali bandyti daryti poveikį nukentėjusiajam, jam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims daryti naujas nusikalstamas veikas, tai įtariamajam gali būti skiriama ši kardomoji priemonė. Kai skiriamas įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, įtariamajam taip pat gali būti liepta bet kokia forma nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir (ar) su juo gyvenančiais asmenimis. Tai reiškia, kad tokiu atveju įtariamasis visiškai turi nutraukti bet kokį bendravimą ir kontaktavimą su įtariamuoju ir (ar) su juo gyvenančiais asmenimis. Taip pat įtariamajam gali būti uždrausta lankytis tam tikrose vietose, kuriose lankose nukentėjusysis ir (ar) kartu su juo gyvenantys asmenys. Praktikoje neretai pasitaiko situacijų, kai įtariamasis ir nukentėjusysis gyvena tame pačiame būste. Tokiu atveju bendrame būste gyventi lieka nukentėjusysis, o įtariamasis privalo išsikelti.

Įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu ikiteisminio tyrimo metu skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi, prokurorui pateikus prašymą. Jei įtariamasis nesilaiko numatytų įpareigojimų, jam gali būti skiriama kita kardomoji priemonė, apie tai įtariamasis yra informuojamas.

Tiesa, BPK 132¹ str. 1 d. numato, kad skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo būste, kuriame kartu gyveno įtariamasis ir nukentėjusysis, lieka gyventi nukentėjusysis. Iš to kyla problema, nes, pirma, BPK nenumato, kur tokiu atveju įtariamasis turėtų išsikraustyti, antra, gali pasitaikyti atvejų, kuomet įtariamasis neturi kitos vietos, kurioje galėtų apsistoti, o finansinė padėtis taip pat neleidžia susirasti bent jau laikinos buvimo vietos. Be to, tokiu atveju kyla grėsmė, jog tolimesnėje proceso eigoje bus sunku susisiekti su įtariamuoju, jį surasti. Tad baudžiamasis įstatymas turėtų numatyti bent jau pareigą įtariamajam pranešti, kur jis apsistos.

2.5. Užstatas

Užstatas yra piniginė įmoka, kurią sumoka įtariamasis ar jo šeimos nariai, ar giminaičiai, taip pat kiti asmenys, įmonės ar organizacijos. Įmoka mokama į depozitinę teismo ar prokuratūros sąskaitą. Tokia įmoka yra tarsi pagalbinė priemonė pasiekti tikslams, numatytiems BPK 119 str.

Užstato dydis priklauso nuo daugelio aplinkybių: galimai padarytos nusikalstamos veikos būdo ir aplinkybių, jos sunkumo ir pavojingumo, įtariamajam gresiančios bausmės dydžio, padarytos ir atlygintos žalos dydžio, įtariamojo ar kito užstato davėjo turinės padėties, jų asmenybių. Vis tik užstato dydis neturėtų būti mažesnis nei trisdešimt minimalių gyvenimo lygių (MGL).

Prieš priimant užstatą užstato davėjui privaloma išaiškinti jo, kaip užstato davėjo, atsakomybes. Nutarime ar nutartyje, kuriais skiriama ši kardomoji priemonė, turi būti nurodoma, kad įtariamajam yra išaiškinta jo pareiga atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, teisėją ar į teismą, jei jis yra šaukiamas, nedaryti naujų nusikaltimų, netrukdyti įprastinei proceso eigai ir kad įtariamasis pasižada šias pareigas vykdyti. Taip pat nurodoma, kad užstato davėjas yra supažindintas su pasekmėmis, kurios kils, jei jis nesilaikys numatytų pareigų, t. y. užstatas pereis valstybei, o įtariamajam gali būti paskirta kita kardomoji priemonė. Be to, nutarime ar nutartyje nurodomi mokėjimo atlikimo duomenys. Atlikus įmoką, šios operacijos kvitas yra pridodamas prie baudžiamosios bylos medžiagos. Tais atvejais, kai užstatas pereina valstybei, yra priimamas nutarimas ar nutartis, arba tai pažymima nuosprendžio rezoliucinėje dalyje.

Kai šios kardomosios priemonės taikymas yra panaikinamas ar pakeičiamas kita kardomąja priemone, arba ikiteisminis tyrimas yra nutraukiamas, užstatas yra gražinamas užstato davėjui.

Tiek prokuroro nutarimas, tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis gali būti apskūsta atitinkamai ikiteisminio tyrimo teisėjui ar aukštesniajam teismui per penkias dienas nuo tos dienos, kai buvo gautas pranešimas apie tokio nutarimo ar nutarties priėmimą. (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo, p. 7, 8)

Deja, bet ši kardomoji priemonė nėra labai populiaru praktikoje taikymo atžvilgiu, teigiama, kad ji diskriminuoja asmenis pagal jų finansinę padėtį, o taip pat kyla rizika, jog asmenys užstatą gali mokėti iš nelegaliu būdu gautų pinigų. (Bikelis, 2018b, p. 128)

Pažymėtina, kad užstato taikymo atveju, pažeidus užstato sąlygas, BPK numato, kad užstatas pereina valstybei, tačiau kyla klausimas, kas įvyksta su užstatu, kuomet užstato davėju yra kitas asmuo, o įtariamasis ar kaltinamasis elgiasi ne pagal užstato davėjo valią. Tokiu atveju užstato sąlygos būtų pažeistos ne dėl užstato davėjo kaltės (pvz., įtariamasis visiškai atsisako bendrauti su užstato davėju, nesiklauso jo, elgiasi savo nuožiūra ir pažeidinėja užstato sąlygas, net nesiteikia bendradarbiauti su užstato davėju), tad teisinga būtų, jei tokiu atveju, žinoma, įrodant šį faktą tam tikrai duomenimis, užstatas ir tokiais atvejais būtų gražinamas užstato davėjui, o atsakomybė už užstato sąlygų pažeidimą kiltų tik pačiam įtariamajam ar kaltinamajam. Taip pat užstatas turėtų būti taikomas dažniau, nes dauguma būtų suinteresuoti atgauti sumokėtą pinigine sumą, o tai užtikrintų kardomosios priemonės veiksmingumą.

2.6. Dokumentų paėmimas

Ši kardomoji priemonė gali būti skiriama prokuroro nutarimu, teismo nutartimi, o esant neatidėliotiniams atvejams – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Taikant šią kardomąją priemonę iš įtariamojo gali būti paimtas vairuotojo pažymėjimas, asmens tapatybės kortelė ir pasas. Kai dokumentai paimami, įtariamajam išduodama pažyma (jos formą nustato generalinis prokuroras), kurioje nurodyta, kokie konkrečiai dokumentai buvo paimti (BPK 134 str.).

Tai viena švelnesnių kardomųjų priemonių. Dokumentų, kurie gali būti paimti, sąrašas yra baigtinis, kitų dokumentų paimti iš įtariamojo (kaltinamojo) draudžiama, o ir, greičiausiai, nebūtų tikslinga. Koks dokumentas bus paimtas priklauso nuo to, kokių tikslų baudžiamajame

processe bus siekiama. Pažymėtina, kad ir šia priemone negalima piktnaudžiauti, nes pernelyg ilgas jos taikymas galėtų apriboti asmens laisvo kilnojimosi ir judėjimo teises, o tai prilygtų EŽTK ketvirtojo protokolo 2 str. pažeidimui. (Bučiūnas, G. et al, 2017, p. 264, 265)

2.7. Specialiosios teisės sustabdymas

Ši kardomoji priemonė yra įtvirtinta BPK 134¹ str. Jos esmė – įtariamajam uždraudžiama naudotis tam tikra specialia teise tam tikram nustatytam laikotarpiui, pvz., teise vairuoti kelių transporto priemones, teise medžioti ir pan.). Tam, kad teisė būtų laikoma specialia, turi būti kompetentingos institucijos išduotas dokumentas ar įrašas valstybės registre arba valstybės informacinėje sistemoje, patvirtinantis, kad tokia teisė atitinkamai asmeniui iš tiesų yra suteikta.

Ši kardomoji priemonė gali būti paskirta prokuroro nutarimu ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Apie tokį paskyrimą informuojama atitinkama institucija, išdavusi specialiąją teisę patvirtinanti dokumentą. Jei asmuo, kurio atžvilgiu ši kardomoji priemonė taikoma, pažeidžia ją, tai kartu su šia kardomąja priemone gali būti paskiriama ir kita, griežtesnė kardomoji priemonė, o taip pat gali būti sprendžiama dėl tokio asmens administracinės atsakomybės, jei tam yra pagrindas. (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo, p. 8, 9)

2.8. Įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje

BPK 135 str. numato, kad įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje įtariamajam paskirti gali prokuroras nutarimu, teismas nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūnas nutarimu. Nutarime ar nutartyje, kuria skiriama ši kardomoji priemonė, turi būti nurodyta visa reikalinga informacija: įstaigos, kurioje įtariamasis turi periodiškai registruotis, adresas bei kokiomis dienomis ir kokią valandą jis tai turi daryti. Įtariamajam pažeidus nutarime ar nutartyje numatytą tvarką ir neatvykus nustatytu laiku registruotis, policijos įstaigos pareigūnas nedelsdamas turi pranešti apie tai prokurorui bei imtis visų priemonių, kad būtų kuo greičiau nustatyta įtariamojo buvimo vieta. Šioje vietoje visi atliekami veiksmai įtariamojo buvimo vietai nustatyti turi būti objektyvus, nes gali būti, kad

įtariamasis mėgins pasislėpti nuo teisėsaugos pareigūnų ar bandys pakenkti įprastinei proceso eigai.

Kaip ir anksčiau minėtų kardomųjų priemonių atveju, įtariamajam, pažeidusiam įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, gali būti paskirta kita, griežtesnė kardomoji priemonė.

2.9. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti

Šios kardamosios priemonės esmė yra ta, kad įtariamasis raštu įsipareigoja neišvykti iš Lietuvos Respublikos teritorijos, nepasišalinti iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos ar laikino buvimo vietos. Tokiu rašytiniu pasižadėjimu įtariamajam taip pat gali būti uždrausta lankytis tam tikrose vietose (bute, mieste ir pan.), bendrauti (tiesiogiai ar per kitus asmenis, techninių priemonių pagalba) ar ieškoti ryšių su tam tikrais asmenimis.

Jei asmuo, kuriam paskirta ši kardomoji priemonė, nori išvykti ne ilgiau kaip septynioms paroms iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos, tai jis raštu ar elektroninio ryšio priemonėmis turi informuoti ikiteisminį tyrimą atliekantį pareigūną ar tyrimui vadovaujantį prokurorą, nuroydamas kitą buvimo vietą, ir laiką, kurį ten bus. Tais atvejais, kai asmuo nori išvykti ilgiau nei septynioms paroms ar į užsienio valstybę, tai jam reikalingas rašytinis ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo leidimas. Prašyme dėl tokio leidimo taip pat turi būti nurodyta kita buvimo vieta ir laikas, kurį ten bus.

Įtariamajam, pažeidus šios priemonės sąlygas, gali būti skirta kita, griežtesnė kardomoji priemonė. Apie tai įtariamasis turi būti informuotas prieš priimant rašytinį pasižadėjimą. (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo, p. 10, 11)

2.10. Karinio dalinio vadovybės stebėjimas

Ši kardomoji priemonė yra specialioji, t. y. gali būti skiriama tik specialiam subjektui – kariui. Tai tokios priemonės, kurias numato Lietuvos Respublikos kariuomenės statutai ir kurios padeda užtikrinti, jog įtariamasis šaukiamas atvyktų pas ikiteisminio tyrimo pareigūną,

prokurorą ar ikiteisminio tyrimo teisėją, ar į teismą, taip pat deramai elgtusi. Už šių priemonių atlikimą atsakinga karinio dalinio, kuriame karys atlieka tarnybą, vadovybė.

Karinio dalinio vadovybės stebėjimas paskiriamas nutarimu ar nutartimi, kuri išsiunčiama karinio dalinio vadovybei, jog būtų užtikrintas sklandus jos vykdymas. Taip pat karinio dalinio vadovybė turi informuoti ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teismą, priklausomai nuo to, kas šią kardomąją priemonę paskyrė, apie stebėjimo vykdymą (BPK 137 str.).

2.11. Nepilnamečio atidavimas prižiūrėti

Šios kardamosios priemonės subjektas taip pat specialus su – nepilnametis asmuo. Tai nepilnamečio tėvų, rūpintojų arba kitų fizinių ar juridinių asmenų, kurie rūpinasi vaikais, rašytinis įsipareigojimas užtikrinti, kad nepilnametis atvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, jei bus šaukiamas, elgsis deramai. Asmenis, kuriems nepilnametis atiduodamas prižiūrėti, turi būti paaiškinta, kokia yra nusikalstamos veikos, dėl kurios nepilnamečiui įtariamajam skiriamas atidavimas prižiūrėti, esmė, taip pat turi būti išaiškinama galima jų atsakomybė, jei nepilnametis įtariamasis bandys vengti ikiteisminio tyrimo ar teismo (gali būti paskirta iki penkių minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio bauda, tai padaro prokuroras nutarimu ar teismas nutartimi) (BPK 138 str.).

BPK 139 str. įtvirtina kardomųjų priemonių taikymo pabaigos nuostatas. Paskirtos kardamosios priemonės gali būti paskirtos, jei jos tampa nebereikalingomis, yra pakeičiamos švelnesnėmis ar griežtesnėmis, kai to reikalauja bylos aplinkybės. Kardomąsias priemones pakeisti ar panaikinti gali prokuroras nutarimu ar teismas nutartimi. Tais atvejais, kai suėmimo, namų arešto, įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu pagrindai ar intensyvios priežiūros, ar šioms kardomosioms priemonėms taikyti reikalingos sąlygos išnyksta ikiteisminio tyrimo metu, prokuroras nedelsiant priima nutarimą dėl suimto įtariamojo paleidimo į laisvę ar panaikinti jam taikomą kardomąją priemonę – namų areštą, intensyvią priežiūrą ar įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, arba sušvelninti šių kardomųjų priemonių taikymo sąlygas. Kardamosios priemonės taip pat baigiamos taikyti, kai sueina kardamosios priemonės skyrimo terminas, įsiteisėja išteisinamasis nuosprendis ar prasideda bausmės vykdymas (BPK 139 str.). Tais atvejais, kai asmuo, kurio atžvilgiu buvo taikytas suėmimas, yra išteisinamas ar procesas nutraukiamas, jis gali siekti

žalos atlyginimo, tačiau įstatymuose nenumatyta taisyklė, jog kiekvienam ta žala yra atlyginama, tad tai yra labiau sėkmės reikalas. (Goda et al, 2011, p. 237)

Taigi, kardomųjų priemonių sistema yra ganėtinai plati, o atskirų jų rūšių skyrimo bei vykdymo tvarkas numato ne tik BPK, bet ir kiti įstatymai ar Tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės aktai. Kardomoji priemonė turi būti parenkama pagal konkrečios bylos aplinkybes bei asmens, kurio atžvilgiu norima ją taikyti, charakteristiką. Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju kardomoji priemonė turi būti personalizuota. Taip yra užtikrinamas proporcingumo principas, o žmogaus teisės ir laisvės yra suvaržomos kaip įmanoma mažiau. Nors tokie suvaržymai ir yra teisiškai pagrįsti, bet juos taikant nukenčia žmogaus gyvenimo kokybė, nepaisoma asmens valios. Kardomosios priemonės parinkimas ir paskyrimas yra didelio atsakingumo ir nuodugnios analizės reikalaujantis darbas. Tad ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui, skiriantiems šias priemones tenka didelė našta ir atsakomybė. Kiekvienas klaidingai priimtas sprendimas gali turėti neigiamos įtakos įtariamojo (kaltinamojo), nuteistojo ar jų šeimos narių bei artimųjų giminaičių tolimesniems gyvenimams.

KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ VEIKSMINGUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS

1. Dabartinio ir 1961 m. galiojusio BPK palyginimas kardomųjų priemonių kontekste

Lietuvos TSR BPK, galiojęs, iki kol buvo priimtas dabartinis BPK, numatė kiek siauresnę kardomųjų priemonių sistemą. Kardomųjų priemonių apibrėžimas, numatytas Lietuvos TSR BPK 95 str., buvo labai panašus į dabartinę kardomųjų priemonių sampratą. Tuo metu kardomosios priemonės buvo suprantamos kaip priemonė užtikrinti šiems tikslams: sukliudyti kaltinamajam pasislėpti nuo tardymo ar teismo, kliudyti nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, daryti nusikaltimus, taip pat užtikrinti nuosprendžio įvykdymą. (Danisevičius, P. et al, 1978, p. 143) Šie tikslai yra ganėtinai panašūs į dabar galiojančio BPK 119 str. numatytus tikslus. Tiesa, kardomąsias priemones buvo galima taikyti kaltinamajam, o tik išimtiniais atvejais, kaip numato Lietuvos TSR BPK 97 str. – įtariamajam, prieš pareiškiant jam kaltinimus, tokiu atveju kaltinimas turėdavo būti pareiškiamas ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo to momento, kai buvo paskirta kardomoji priemonė. Pažymėtina, kad asmuo, prieš pareiškiant jam kaltinimus,

galėdavo skųsti kvotėjo, tardytojo ar prokuroro veiksmus, pareikšti prašymus bei duoti paaiškinimus. Tuo tarpu pagal dabar galiojantį BPK kardomosios priemonės taikomos ne tik kaltinamajam, bet ir įtariamajam ar net nuteistajam. Toks subjektų, kuriems taikomos kardomosios priemonės, rato išplėtimas labiau atitinka realybę, šiandienai aktualų teisinį reguliavimą, nes, kaip žinia, kardomosios priemonės dabar taikomos universaliau, t. y. ne tik bylos nagrinėjimo teisme metu, bet ir ikiteisminio tyrimo metu ar jau išnagrinėjus bylą teisme. Taip pat toks pakeitimas leidžia labiau užtikrinti, kad minėti tikslai bus pasiekti, nes priemonių imamasi dar pirmoje baudžiamojo proceso stadijoje.

Lietuvos TSR BPK 98 str. numatė aplinkybes, į kurias turėdavo būti atsižvelgiama kaskart taikant kardomasias priemones. Tai kaltinamojo asmenybė, pareikšto kaltinimo sunkumas, gyvenamosios vietos turėjimas, tikimybė, kad kaltinamasis bėgs, vengs tardymo ir teismo, tikimybė, jog bus trukdoma nustatyti tiesą, į kaltinamojo darbo pobūdį, jo amžių, šeiminių padėčių, sveikatos būklę bei kitas, galimai reikšmingas sprendžiant kardomųjų priemonių skyrimo klausimą, aplinkybes. Toks teisinis reguliavimas padėdavo kaskart įvertinti asmenį bei nustatyti, ar jis kelia pasitikėjimą, ar nepasitikėjimą; ar yra pagrindas taikyti kardomąją priemonę, ar nėra.

Minėtas Lietuvos TSR BPK straipsnis numatė, kad kardomasias priemones galėjo taikyti kvotėjas, tardytojas, prokuroras ir teismas. Tokia nuostata atrodo kiek per plati, nes visos, net ir švelniausios kardomosios priemonės, suvaržo žmogaus teises, tad atsiranda galimybė piktnaudžiauti kardomųjų priemonių skyrimo sąlygomis ir pagrindais, šias priemones taikyti net ir tuomet, kai jos neturėtų ar negalėtų būti taikomos. Taip pat pažymėtina, kad tuo metu buvo galima taikyti tik vieną kardomąją priemonę vienu metu. Remiantis šia nuostata galima kelti klausimą dėl kardomųjų priemonių veiksmingumo tuometinio BPK galiojimu laiku, nes buvo sumažinamos galimybės pritaikyti konkrečiam atvejui labiausiai tinkančią kardomąją priemonę, tad, greičiausiai, parinktos ir taikytos kardomosios priemonės Lietuvos TSR BPK galiojimo laiku ne visuomet padėdavo pasiekti įstatyme numatyto, jau minėto tikslo.

Lietuvos TSR BPK 96 str. numatė tik keturias bendrąsias ir dvi specialiąsias kardomasias priemones. Bendrosios kardomosios priemonės buvo šios: suėmimas, rašytinis pasižadėjimas neišvykti, asmeniškasis laidavimas ar visuomeninės organizacijos laidavimas. Tuo tarp specialiosiomis kardomosiomis priemonėmis buvo: karinio dalinio vadovybės stebėjimas ir nepilnamečio atidavimas tėvams, globėjams ar rūpintojams prižiūrėti arba vaikų įstaigų administracijos stebėjimui. Pastarosios dvi yra išlikusios ir iki šių dienų yra įtvirtintos BPK,

galima sakyti, jog tai yra Lietuvos TSR BPK paveldas. Tuo tarpu tarp bendrųjų kardomųjų priemonių galima pastebėti kitas, dabartiniame BPK nenumatytas priemones – asmenišką laidavimą ir visuomeninės organizacijos laidavimą. Šias kardomasias priemones numatė Lietuvos TSR BPK 101 ir 103 str. Asmenišku laidavimu buvo laikomas rašytinis patikimų asmenų įsipareigojimas, tokie asmenys įsipareigodavo laiduoti už įtariamą ar kaltinamą tinkamą elgesį ir atvykimą, kuomet jį šaukdavo kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas. Už įtariamą ar kaltinamą turėdavo laiduoti mažiausiai du patikimi asmenys. Laiduotojai būdavo įspėjami apie gresiančią atsakomybę, jei įtariamasis ar kaltinamasis vengtų tardymo, teismo, taip pat laiduotojai būdavo supažįstami su informacija apie padarytą nusikaltimą, dėl kurio būdavo skiriama ši kardomoji priemonė. Tik tuomet, kai laiduotojai išklausydavo visą šią svarbią informaciją, būdavo paimamas rašytinis pasižadėjimas laiduoti. Lietuvos TSR BPK 102 str. numatė, kad laiduotojams buvo galima skirti nuobaudą iki šimto rublių, jei įtariamasis ar kaltinamasis, kurio atžvilgiu asmeninis laidavimas būdavo taikomas, vengdavo atvykti į tardymą ar teismą. Tokią baudą galėdavo skirti rajono (miesto) liaudies teismas pagal parengtinio tyrimo darymo vietą teisiama jame posėdyje, remdamasis kvotos ar parengtinio tardymo organo pateikta medžiaga, arba bylą nagrinėjantis teismas. Spręsdamas šį klausimą teismas priimdavo nutartį. Pažymėtina, kad asmeniui, kuris laiduodavo už įtariamą ar kaltinamą galėdavo būti taikomos ir visuomeninio poveikio priemonės. Kita kardomoji priemonė – visuomeninės organizacijos laidavimas, kurios principas buvo iš esmės tas pats: visuomeninė organizacija raštu pasižadėdavo laiduoti už įtariamą ar kaltinamą tinkamą elgesį ir atvykimą, kai jį šaukia kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas. Kaip asmenišką laidavimą, taip ir visuomeninės organizacijos laidavimo atveju laiduojančiais visuomeninei organizacijai turėdavo būti pranešta apie nusikaltimo, dėl kurio padarymo būdavo skiriama kardomoji priemonė, esmę ar pareikšto kaltinimo esmę. Tiesa, priešingai nei asmenišką laidavimą atveju, įstatymas nenumatė visuomeninės organizacijos atsakomybės, jei įtariamasis ar kaltinamasis pažeistų laidavimo sąlygas. Tokiu atveju visuomeninė organizacija galėdavo atsisakyti laidavimo ir jis būdavo pakeičiamas kita kardomąja priemone. (Danisevičius, P. et al, 1978, p. 145) Kaip minėta, dabar galiojančiame BPK tokios kardomųjų priemonių rūšys nėra įtvirtintos, tačiau turime sąlyginai panašią priemonę – užstatą. Užstato davėju gali būti ne tik asmuo, kuriam ši kardomoji priemonė paskiriama, bet ir jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai, kiti asmenys, įmonės ar organizacijos. Tai lyg laidavimas pinigų suma, nes jei asmuo, kurio atžvilgiu taikoma ši kardomoji priemonė, nesielgs taip, kaip numatyta BPK,

užstatas pereis valstybei, t. y. užstato davėjas užstato nebeatgaus, nes nesugebėjo užtikrinti įtariamojo (kaltinamojo) ar nuteistojo tinkamo elgesio.

Lietuvos TSR BPK 100 str. įtvirtino rašytinį pasižadėjimą neišvykti, tokia kardomoji priemonės rūšis yra išlikusi BPK iki šiol. Tuometinė rašytinio pasižadėjimo neišvykti samprata ir taikymo tvarka buvo ganėtinai panaši į dabartinę. Tai būdavo įtariamojo ar kaltinamojo rašytinis įsipareigojimas neišvykti iš savo gyvenamosios ar kitos laikino buvimo vietos be kvotėjo, tardytojo, prokuroro ar teismo leidimo. Įtariamajam ar kaltinamajam pažeidus šį įsipareigojimą būdavo skiriama griežtesnė kardomoji priemonė. Apie tokį reguliavimą asmuo būdavo informuojamas prieš paimant rašytinį pasižadėjimą neišvykti. Tuo tarpu BPK 136 str. apibrėžimas buvo šiek tiek išplėstas, atsirado valstybės teritorinės sienos nekirtimo reikalavimas, t. y. įtariamasis (kaltinamasis) ar nuteistasis įsipareigoja ne tik neišvykti iš gyvenamosios ar kitos laikino buvimo vietos, bet ir iš Lietuvos Respublikos teritorijos. Taip pat asmeniui, kurio atžvilgiu taikoma ši kardomoji priemonė, gali būti uždrausta nesilankyti tam tikrose vietose ar nebendrauti su tam tikrais asmenimis. Toks platesnis šios kardomosios priemonės reglamentavimas leidžia lengviau pritaikyti kardomąją priemonę kiekvieno konkretaus atvejo metu, taip pat padeda tikslingiau pasiekti BPK 119 str. numatytus tikslus, nes šiuo atveju asmuo negali išvykti į kitą valstybę, kur, pvz., galėtų pasislėpti nuo baudžiamojo proceso ir pareigūnų. Tuo tarpu pagal Lietuvos TSR BPK normas galima daryti išvadą, jog kardomųjų priemonių skyrimo tikslai ne visuomet būdavo pasiekiami, nes asmeniui kaip ir nebuvo draudžiama išvykti iš šalies, tad jis galėdavo lengvai pabėgti į užsienį, kur jo ieškoti būdavo gerokai sunkiau.

Griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas – buvo numatyta Lietuvos TSR BPK 104 str. Priešingai nei kitas kardomąsias priemones, suėmimą galėdavo paskirti tik teismas nutartimi ar prokuroras sankcija ir tik dėl tam tikrų, konkrečių nusikalstamų veikų, už kurias įstatymas tuo metu numatė laisvės atėmimo bausmę, atsižvelgiant į Lietuvos TSR BPK 98 str. nurodytas aplinkybes. Tiesa, dėl Lietuvos TSR BPK 104 str. įtvirtintų nusikalstamų veikų suėmimas galėdavo būti skiriamas vien dėl nusikaltimo pavojingumo. Bet kuriuo atveju, skiriant suėmimą nutartyje ar nutarime turėdavo būti nurodomos konkrečios aplinkybės, kuriomis remiantis kardomoji priemonė būdavo paskiriama. Pažymėtina, kad jei būdavo sulaikytas ar parengtinio kalinimo tvarka suimamas nepilnametis, tai jis, remiantis Lietuvos TSR BPK 105 str., turėdavo būti laikomas atskirai nuo suaugusiųjų bei nuo nuteistų nepilnamečių.

Suėmimas galėdavo būti skiriamas maksimaliai dviem mėnesiams, tiesa, dėl ypatingo bylos sudėtingumo šis terminas galėdavo būti pratęstas Lietuvos TSR Prokuroro ir Vyriausiojo karinio prokuroro dar keturiems mėnesiams (iki šešių mėnesių nuo suėmimo dienos). Vėliau suėmimo terminą galėdavo dar prailginti TRSR Generalinis prokuroras, tačiau ne daugiau kaip trims mėnesiams. Tad suėmimas negalėdavo trukti ilgiau nei devynis mėnesius, tokias nuostatas įtvirtino Lietuvos TSR BPK 106 str. Viena vertus, trumpesni terminai, lyginant su dabartiniu teisiniu reguliavimu, ne taip stipriai suvaržydavo asmens teises ir laisves, tačiau, kita vertus, jie būdavo bendri tiek pilnamečiams, tiek nepilnamečiams, kas jau, galima sakyti, yra atskiras, didelis teisių suvaržymas pats savaime.

Apie šios kardamosios priemonės taikymą, pasak Lietuvos TSR BPK 107 str., kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas pranešdavo kaltinamojo darbovietai ir jo artimajam giminaičiui. Nutarties ar nutarimo dėl suėmimo taikymo nuorašas būdavo siunčiamas į kalnimo vietą, o tais atvejais, kai asmuo būdavo užsienio valstybės piliečiu, tai nutarties ar nutarimo nuorašas būdavo siunčiamas ir į Lietuvos TSR Užsienio reikalų ministeriją. Tuo Tarpu pagal dabar galiojantį BPK asmenų, kuriems galima pranešti apie suėmimą, ratas yra platesnis. Be to, pats įtariamasis (kaltinamasis) ar nuteistasis gali nurodyti pasirinktą asmenį, su kuriuo, pageidaujama, būtų susisiekti. Taip pat BPK nurodo, kad tam tikrais atvejais, kai neįmanoma surasti asmenų, kuriems būtų galima pranešti, šis veiksmas nėra privalomas. Tokiu būdu tarsi užtikrinama, jog procesas nebus vilkinamas ir nebus stengiamasi pranešti asmenims, kai jų neįmanoma surasti. Kliūtimis surasti minėtus asmenis gali būti išvykimas į užsienio valstybę, dažnas gyvenamosios vietos keitimas ir pan. Tad dabartinis teisinis reguliavimas yra labiau atitinkantis žmogaus teises, saugesnis.

Tais atvejais, kai suimtas turėdavo vaikų iki šešiolikos metų, kurie likdavo be priežiūros suėmimo taikymo atveju, kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas privalėdavo atiduoti juos giminaičiams ar kitų asmenų, įstaigų rūpybai. Taip pat tais atvejais, kai suimtas turėdavo turto ar nekilnojamo turto, kurie likdavo be priežiūros, kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas privalėdavo imtis priemonių jiems apsaugoti (Lietuvos TSR 108, 109 str.).

Kitos dvi – specialiosios – kardamosios priemonės, nors ir yra labai panašios į dabartiniame BPK įtvirtintas, vis tik jų teisinis reglamentavimas ir taikymas Lietuvos TSR BPK galiojimo metais būdavo paprastesni. Pvz., skiriant Lietuvos TSR BPK 110 str. įtvirtintą karinio dalinio vadovybės stebėjimą būdavo imamasi priemonių, siekiant užtikrinti įtariamojo ar kaltinamojo tinkamą elgesį bei atvykimą, jei jis būtų šaukiamas kvotėjo, tardytojo, prokuroro ar teismo. Tuo

tarpu nepilnamečio atidavimas priežiūrai ar stebėjimui, įtvirtintas Lietuvos TSR BPK 111 str., būdavo taikomas tik esant rašytiniam įsipareigojimui užtikrinti nepilnamečio įtariamojo ar kaltinamojo tinkamą elgesį ir atvykimą, jei jis būtų šaukiamas tardytojo, prokuroro ar teismo. Tokiu atveju nepilnametis būdavo atiduodamas tėvams, globėjams, rūpintojams prižiūrėti, taip pat vaikų įstaigos administracijos stebėjimui. Šiems subjektams, prieš priimant rašytinį įsipareigojimą, turėdavo būti nurodoma, kokios nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas nepilnametis bei koku pagrindu būdavo skiriama ši kardomoji priemonė. Taip pat minėti subjektai būdavo informuojami apie gresiančią atsakomybę, jei nepilnametis įtariamasis ar kaltinamasis pažeistų pareigą nevensgti tardymo ar teismo, tokiu atveju jiems galėtų būti paskiriama bauda iki šimto rublių, remiantis Lietuvos TSR BPK 102 str. nuostatomis.

Skiriant visas minėtas kardomasias priemones, išskyrus suėmimą, kvotėjas, tardytojas, prokuroras priimdavo motyvuotą nutarimą, o teismas – motyvuotą nutartį. Tiek nutarime, tiek nutartyje turėdavo būti nurodoma nusikalstama veika, kurios padarymu kaltinamas asmuo, ir konkrečios kardomosios priemonės skyrimo pagrindas (Lietuvos TSR BPK 99 str.).

Remiantis Lietuvos TSR BPK 112 str., kardomoji priemonė gali būti pakeičiama švelnesne ar griežtesne, ar išvis panaikinama, jei ji pasidaro nebereikalinga, t. y. jei numatytų tikslų pasiekti pasitelkiant kardomasias priemones pasiekti nebereikia. Atlikti kardomosios priemonės keitimo ir panaikinimo veiksmus gali kvotėjas, tardytojas, prokuroras, priimdamas motyvuotą nutarimą ar teismas, priimdamas motyvuotą nutartį.

Taigi, Lietuvos TSR BPK numatė žymiai mažiau kardomųjų priemonių, nei kad yra įtvirtinta dabar galiojančiame BPK, be to visos kardomosios priemonės buvo labai siaurai reglamentuotos. Bėgant laikui suėmimo skyrimo terminai buvo prailginti, o taikymo tvarka išplėsta. Taip pat BPK buvo papildytas naujomis kardomosiomis priemonėmis, o kai kurių, pvz., asmeninio laidavimo, buvo atsisakyta. Be to, labiau pradėtas kontroliuoti pačių kardomųjų priemonių taikymas, o tiksliau subjektai, kurie konkrečias priemones gali paskirti. BPK numato, kad griežčiausias kardomasias priemones skiria tik teismas, tuo tarpu anksčiau bene viską galėdavo skirti pareigūnai. Platesnė kardomųjų priemonių sistema leidžia individualizuoti kiekvieną atvejį ir parinkti būtent tai situacijai labiausiai tinkančią kardomąją priemonę, atsižvelgiant į tai, kad įtariamojo ar kaltinamojo teisės nebūtų suvaržytos labiau nei yra būtina. Taip pat teisėjo kompetencija skirti griežčiausias kardomasias priemones padeda užtikrinti, kad jos būtų taikomos tik esant pagrįstam pagrindui ir visoms sąlygoms.

2. Kardomųjų priemonių sistemų kai kuriose užsienio valstybėse palyginimas su Lietuvos Respublikos teisiniu reguliavimu

Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – Rusijos Federacijos BPK) yra ganėtinai panašus į mūsų BPK, jis numato tiek kardomąsias priemones, tiek ir kitas procesinės prievartos priemones. Rusijos Federacijos BPK 97 str. numato, kad tardytojas, tyrėjas, taip pat ir teismas gali paskirti kardomąją priemonę, jei yra pakankamas pagrindas manyti, jog įtariamasis ar kaltinamasis: 1) gali slėptis nuo tyrimo ar teismo, 2) gali toliau daryti nusikalstamas veikas, 3) gali grasinti liudytojui ar kitiems proceso dalyviams, taip pat sunaikinti įrodymus ar kitaip trukdyti baudžiamajam procesui.

Rusijos Federacijos BPK 98 str. numato tokias kardomąsias priemones: 1) pasižadėjimas neišvykti, 2) asmeninis laidavimas, 3) karinio dalinio vadovybės stebėjimas, 4) nepilnamečio atidavimas prižiūreči, 5) tam tikrų veiksmų uždraudimas, 6) užstatas, 7) namų areštas, 8) suėmimas. Sprendžiant dėl kardamosios priemonės parinkimo atsižvelgiama į tai, ar yra 97 str. numatyti pagrindai, į padaryto nusikaltimo sunkumą, į įtariamojo ar kaltinamojo amžių, sveikatos būklę, šeiminių padėčių darbo turėjimą ir kt. Tokią tvarką numato Rusijos Federacijos 99 str. Parinkęs kardomąją priemonę tardytojas, tyrėjas ar prokuroras priima nutarimą, o teismas – nutartį, kurioje nurodomas nusikaltimas, kurio padarymu įtariamasis ar kaltinamasis asmuo, bei atitinkamos kardamosios priemonės skyrimo pagrindai. Nutarimo ar nutarties kopija įteikiama ir įtariamajam ar kaltinamajam, ir jo gynėjui ar teisėtam atstovui. Taip pat, remiantis 101 str. nuostatomis, asmeniui, kuriam skiriama kardomoji priemonė, išaiškinama jo teisė apskųsti sprendimą laisvės suvaržymo priemonės skyrimo.

Viena iš kardomųjų priemonių – pasižadėjimas neišvykti ir tinkamai elgtis. Ji numatyta 102 str. Tai rašytinis įtariamojo ar kaltinamojo įsipareigojimas neišvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos ar kitos laikino buvimo vietos be tardytojo, tyrėjo ar teismo leidimo, taip pat atvykti laiku, kai jis yra šaukiamas tardytojo, tyrėjo ar teismo, ir netrukdyti baudžiamajam procesui. Kita kardomoji priemonė, numatyta 103 str., yra asmeninis laidavimas. Tai rašytinis įsipareigojimas, kuriuo patikimas asmuo garantuoja, jog įtariamasis ar kaltinamasis netrukdyt procesui ir atvyks laiku, jei bus šaukiamas tardytojo, tyrėjo ar teismo. Laiduotojui, prieš priimant rašytinį įsipareigojimą, paaiškinama įtarimo ar kaltinimo esmė, taip pat galima atsakomybė, jei įtariamasis ar kaltinamasis pažeis minėtas sąlygas. Už tokį pažeidimą gali būti paskirta piniginė bauda iki dešimties tūkstančių rublių (apie 108,38 Eur).

Kita bendroji kardomoji priemonė – tam tikrų veiksmų draudimas. Tai sąlyginai nauja kardomoji priemonė, kuri Rusijos Federacijos BPK 105.1 str. buvo įtvirtinta tik 2018 m. Jos esmė – įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu taikomas draudimas daryti tam tikrus veiksmus, jei neįmanoma taikyti kitos, švelnesnės kardomosios priemonės. Tam tikrų veiksmų draudimas gali būti taikomas bet kuriuo baudžiamojo proceso metu, ypač kai kardomąją priemonę būtina taikyti nedelsiant. Teismas, atsižvelgdamas į įtariamojo ar kaltinamojo asmenines savybes ir duomenis, taip pat į faktines baudžiamosios bylos aplinkybes bei šalių pateiktą informaciją, gali nustatyti šiuos draudimus: 1) tam tikru paros metu išeiti į lauką iš būsto, kuriame jis gyvena, 2) lankytis tam tikrose vietose, lankytis tam tikruose renginiuose ar artintis prie tam tikrų objektų arčiau nei nustatytu atstumu, 3) bendrauti su tam tikrais asmenimis, 4) siųsti ir gauti pašto ar telegrafo siuntas, 5) naudotis mobiliojo ryšio priemonėmis, internetu, 6) vairuoti automobilį ar kitą transporto priemonę, jei padarytas nusikaltimas susijęs su kelių eismo taisyklių pažeidimu ir transporto priemonių eksploatavimu. Skiriant šią kardomąją priemonę procesiniame dokumente turi būti nurodomos visos taikymo sąlygos, pvz., jei draudžiama artintis prie tam tikrų objektų, tai turi būti nurodoma, kokių atstumu tai draudžiama daryti. Be to turi būti nurodomas laikas, kuriam ši kardomoji priemonė skiriama. Dėl nedidelio ar vidutinio sunkumo nusikaltimų skyrimo terminas negali būti ilgesnis kaip dvylika mėnesių, dėl sunkių nusikaltimų – ne ilgiau kaip dvidešimt keturi mėnesiai, o dėl labai sunkių nusikaltimų – ne ilgiau kaip trisdešimt šeši mėnesiai. Pažymėtina, kad įtariamajam ar kaltinamajam negali būti uždrausta naudotis mobiliojo ryšio priemonėmis siekiant susisiekti su greitąją medicinos pagalba, teisėsaugos pareigūnais, avarinėmis tarnybomis, taip pat bendraujant su tardytoju, tyrėju ir priežiūros institucija. Tais atvejais, kai įtariamasis ar kaltinamasis pažeidžia numatytus draudimus, atsisako naudoti audiovizualines, elektronines ar kitas technines kontrolės priemones arba sąmoningai sugadina, sunaikina ar pažeidžia šių priemonių vientisumą ar atlieka kitus veiksmus, kuriais siekiama sutrikdyti audiovizualinių, elektroninių ir kitų techninių kontrolės priemonių veikimą, teismas šią kardomąją priemonę gali pakeisti į griežtesnę.

Rusijos federacijos BPK 106 str. įtvirtina užstato kaip kardomosios priemonės sampratą ir taikymą. Tai įtariamojo, kaltinamojo arba kito fizinio ar juridinio asmens kilnojamo ar nekilnojamo turto, tokio kaip pinigai, vertybės, akcijos ir kt. perleidimas ikiteisminio tyrimo metu baudžiamąją bylą kuruojančiai institucijai, o teismo nagrinėjimo metu – teismui, kaip garantija, kad įtariamasis ar kaltinamasis nesislėps, netrukdys procesui, o šaukiamas atvyks pas

atitinkamą subjektą. Užstato rūšį ir dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į tai, kokia nusikalstama veika buvo padaryta, į įtariamojo ar kaltinamojo asmenybę bei užstato davėjo turtinę padėtį. Baudžiamosiose bylose dėl nedidelio ar vidutinio sunkumo nusikaltimų užstato dydis negali būti mažesnis nei penkiasdešimt tūkstančių rublių (apie 541, 51 Eur), o dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų – ne mažesnis nei penki šimtai tūkstančių rublių (apie 5414, 76 Eur). Tais atvejais, kai užstato davėjas yra ne įtariamasis ar kaltinamasis, jam išaiškinama įtarimo ar kaltinimo esmė, pareigos ir gresianti atsakomybė už nustatytų sąlygų pažeidimą. Jei įtariamasis ar kaltinamasis pažeidžia kardomosios priemonės vykdymą, užstatas pereina valstybei. Nutraukus bylą užstatas grąžinamas užstato davėjui.

Dar viena kardomoji priemonė – namų areštas. Rusijos Federacijos BPK 107 str. numato, kad namų areštą paskiria teismas, jei įtariamajam ar kaltinamajam neįmanoma taikyti kitos, švelnesnės kardomosios priemonės. Greičiausiai taip yra dėl to, kad namų areštas ganėtinai stipriai suvaržo žmogaus teises ir laisves, tad siekiant užtikrinti šios kardomosios priemonės taikymą tik esant kraštutiniams atvejams, šią priemonę gali skirti tik teismas ir tik tuomet, kai švelnesnės kardomosios priemonės taikymas yra negalimas. Pažymėtina, kad namų arešto vieta gali būti ne tik įtariamojo ar kaltinamojo būstas, kuriame jis gyvena, bet ir gydymo įstaiga, jei tai būtina dėl įtariamojo ar kaltinamojo sveikatos būklės. Namų areštas gali būti paskirtas dviem mėnesiams, pradedant terminą skaičiuoti nuo to momento, kai teismas priima sprendimą dėl šios kardomosios priemonės taikymo įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu. Kartu su namų areštu teismas gali paskirti ir tam tikrų veiksmų draudimus. Šios kardomosios priemonės vykdymo pažeidimas, atsisakymas naudoti audiovizualines, elektronines ar kitas technines kontrolės priemones arba tyčinis šių priemonių sugadinimas, sunaikinimas ar vientisumo pažeidimas, arba kitų veiksmų, kuriais siekiama sutrikdyti audiovizualinių, elektroninių ar kitų techninių kontrolės priemonių veikimą, atlikimas leidžia teismui šią kardomąją priemonę pakeisti į griežtesnę.

Rusijos Federacijos BPK 108 str. yra įtvirtinta griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas. Jis gali būti skiriamas įtariamajam ar kaltinamajam, galimai padarius nusikaltimą, už kurį baudžiama ne mažesne nei trejų metų laisvės atėmimo bausme. Vis tik jei įmanoma konkrečiu atveju paskirti kitą kardomąją priemonę, jai turėtų būti teikiamas prioritetas. Suėmimas gali būti taikomas tik kraštutiniais atvejais, nes jis labiausiai iš visų kardomųjų priemonių suvaržo žmogaus teises ir laisves. Šią kardomąją priemonę paskirti gali tik teisėjas, remdamasis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, o išimtiniais atvejais atsižvelgdamas ir į įtariamąjį ar

kaltinamąjį, jei yra viena iš šių sąlygų: 1) įtariamasis ar kaltinamasis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, 2) įtariamojo ar kaltinamojo tapatybė nebuvo nustatyta, 3) jis pažeidė anksčiau taikytą kardomąją priemonę, ko pasekoje turi būti taikoma griežtesnė priemonė, 4) jis pabėgo nuo ikiteisminio tyrimo institucijų ar teismo. Šis straipsnis taip pat numato ir nusikalstamas veikas, už kurių padarymą įtariamam ar kaltinamam asmeniui suėmimas negali būti taikomas. Tais atvejais, kai įtariamuoju ar kaltinamuoju yra nepilnametis asmuo, suėmimas gali būti taikomas tik jei jis įtariamasis ar kaltinamas dėl sunkaus ar labai sunkaus, o išimtiniais atvejais – dėl vidutinio sunkumo, nusikaltimo padarymo. pažymėtina, kad suėmimas galimas kaltinamajam nedalyvaujant, jei kaltinamasis yra įtrauktas į tarptautinį ir (ar) tarpvalstybinį ieškomų asmenų sąrašą. Teisėjo sprendimas taikyti ar atsisakyti taikyti kardomąją priemonę gali būti skundžiamas apeliacine tvarka, numatyta Rusijos Federacijos BPK. Apie paskirtą suėmimą už baudžiamąją bylą atsakingas asmuo nedelsdamas praneša apie suėmimo vietą ir suėmimo vietos pakeitimą bet kuriam įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariui ar artimajam giminaičiui, o tokiam nesant – kitiems artimiesiems. Tuo tarpu kai suimamas karys, apie tai pranešama karinio dalinio, kuriame jis tarnauja, vadovybei; viešosios priežiūros komisijos nario suėmimo atveju – Rusijos Federacijos viešųjų rūmų sekretorius ir atitinkama viešosios priežiūros komisija; vidaus reikalų įstaigos darbuotojo suėmimo atveju – ir įstaigos, kurioje tarnauja nurodytas darbuotojas, vadovas. Suėmimo terminas negali būti ilgesnis kaip du mėnesiai, šis terminas gali būti pratęstas iki šešių mėnesių, o išimtiniais atvejais – iki dvylikos mėnesių, tačiau ir šis terminas gali būti pratęstas iki aštuoniolikos mėnesių, jei nagrinėjama byla dėl labai sunkaus nusikaltimo. Tai yra maksimalaus terminas, daugiau nei aštuoniolika mėnesių asmuo negali būti suimtas.

Kaip ir mūsų BPK, taip ir Rusijos Federacijos BPK (104 ir 105 str.) numato dvi kardomąsias priemones, kurios gali būti taikomos tik specialioms subjektams. Kariui, kaip kardomoji priemonė, gali būti skiriama karinio dalinio, kuriame jis tarnauja, vadovybės stebėjimas. Tokiu atveju imamas priemonių, kurias numato Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų chartijos, jog būtų užtikrinta, kad įtariamasis ar kaltinamasis karys netrukdytų baudžiamajam procesui, o šaukiamas atvyks pas tardytoją, tyrėją ar į teismą. Tiesa, tam, kad būtų galima paskirti tokią kardomąją priemonę, būtinas įtariamojo ar kaltinamojo sutikimas. Nusprendus taikyti šią priemonę karinio dalinio vadovybei išsiunčiamas sprendimas, kuriame nurodoma įtarimo ar kaltinimo esmė bei įsipareigojimas vykdyti šią priemonę. Vis tik jei įtariamasis ar kaltinamasis atlieka veiksmus, kurių prevencijai buvo paskirta ši kardomoji priemonė, karinio dalinio

vadovybė nedelsdama turi informuoti šią priemonę paskyrusį subjektą. Kita specialioji kardomoji priemonė – nepilnamečio įtariamąjo ar kalinamojo priežiūra. Ji gali būti taikoma tik nepilnamečiui. Šios kardomosios priemonės esmė yra ta, kad tėvai, globėjai patikėtiniai ar kiti patikimi asmenys, taip pat specializuotos vaikų įstaigos raštu įsipareigoja prižiūrėti nepilnametį įtariamąjį ar kaltinamąjį. Skiriant šią kardomąją priemonę minėtiems asmenims išaiškinama įtarimo ar kaltinimo esmė bei galima atsakomybė už įsipareigojimo prižiūrėti pažeidimą. Už pažeidimus gali būti paskirta piniginė bauda iki dešimties tūkstančių rublių (apie 108,38 Eur).

Kardomosios priemonės taikymas gali būti nutraukiamas, kai jos nebereikia arba kai ji pakeičiama į kitą, švelnesnę ar griežtesnę kardomąją priemonę. Suėmimas taip pat gali būti pakeičiamas švelnesne kardomąja priemone, jei įtariamajam ar kaltinamajam nustatoma sunki liga, dėl kurios jis negali būti laikomas areštiniėje. Kardomosios priemonės taikymo nutraukimas ar pakeitimas kita kardomąja priemone galimas tardytojo, tyrėjo nutarimu ar teismo nutartimi.

Priešingai nei Rusijos Federacijos BPK, Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – Vokietijos BPK) žymiai labiau skiriasi nuo mūsų BPK įtvirtinto teisinio reguliavimo. Vokietijos BPK neišskiria kardomųjų priemonių sąrašo, numato jas kartu su kitomis procesinėmis prievartos priemonėmis. Vis tik jame galima rasti suėmimo ar užstato nuostatas, pastarasis gali būti taikomas, jei pasirašytas įsakymas suimti, tačiau dėl tam tikrų priežasčių tai atidedama. (Goda, G., 1997, p. 17)

Kardomojo kalnimo tikslas yra užtikrinti sklandų baudžiamąjį procesą. (Dorenburg, B., 2017, p. 40) 112 str. numato, kad kardomasis kalnimas (suėmimas) gali būti taikomas kaltinamajam, jei yra pagrindas manyti, jog asmuo 1) gali bandyti slėptis nuo baudžiamojo proceso, 2) yra rizika, kad kaltinamasis išvengs baudžiamojo proceso arba kaltinamojo elgesys kelią pagrįstų įtarimų, jog jis bandys sunaikinti, pažeisti ar suklastoti įrodymus, nesąžiningai elgsis su nukentėjusiais, liudytojais ar ekspertais, arba paskatins kitus asmenis taip elgtis, o dėl to kyla grėsmė, kad bus sunkiau nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje. Taip pat suėmimo pagrindu yra aplinkybės, jei asmuo kaltinamas Vokietijos BPK 112a str. numatytų nusikalstamų veikų padarymu arba jei kyla grėsmė, kad kaltinamasis gali ir toliau daryti nusikalstamas veikas. Pagal 113str. suėmimas gali būti skiriamas, jei už nusikaltimą, kurio padarymu kaltinamas asmuo, numatyta iki šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmė arba bauda tik tais atvejais, kai kaltinamasis išvengė tam tikros procedūros ar bandė bėgti, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos ar tokio asmens išvis neįmanoma identifikuoti. Dėl suėmimo sprendimą

priima teisėjas. 114a str. numato, kad suimtajam nedelsiant jam suprantama kalba turi būti išaiškinamos jo teisės, o 114c str. įtvirtinta nuostata, kad apie suėmimą nedelsiant turi būti pranešta kaltinamojo šeimos nariui ar artimajam giminaičiui, arba asmeniui, kuriuo jis pasitiki, jei toks pranešimas nekenkia baudžiamajam procesui. Ta pati pranešimo pareiga tenka ir pratęsiant suėmimo taikymo terminą. Vokietijos BPK 116b str. numato, kad kardomasis kalinimas yra viršesnis už ekstradiciją, laikinąją ekstradicijos sulaikymą, sulaikymą iki išsiuntimo ir sulaikymą dėl atsisakymo vykdyti, tačiau kitos kardomosios priemonės turi viršenybę prieš kardomąjį kalinimą, nebent teismas nusprendžia kitaip, nes to reikalauja kardomojo kalinimo tikslas. Tai reiškia, kad atsižvelgiant į tai, jog suėmimas yra griežčiausia kardomoji priemonė, labiausiai suvaržanti asmens teises ir laisves, suėmimas turi būti taikomas tik tuomet, jei konkrečiu atveju negalima taikyti kitos kardomosios priemonės. Esant ypatingo sudėtingumo bylai suėmimo pratęsimas gali būti pratęstas iki šešių mėnesių. 122a str. numato, kad suėmimas negali trukti ilgiau nei vienerius metus. Kita priemonė – užstatas, numatyta 132 str. Pagal šį straipsnį asmeniui, neturinčiam nuolatinės gyvenamosios vietos, siekiant užtikrinti, kad baudžiamasis procesas bus vykdomas, gali būti pavesta suteikti pakankamą numatomos baudos ir proceso išlaidų saugumą bei nurodyti įgaliotą asmenį. Jei kaltinamasis nevykdo nurodymų, gali būti konfiskuojama jo transporto priemonė bei kiti kaltinamajam priklausantys daiktai.

Taigi, nors mūsų teisiniam reguliavimui kardomųjų priemonių kontekste artimesnis Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso įstatymo, tiek jo, tiek Vokietijos BPK veiksmingumas galėtų būti ginčytinu klausimu. Viena vertus Rusijos Federacijos BPK beveik nesiskiria nuo mūsų BPK, tačiau tam tikrų kardomųjų priemonių taikymo tvarka yra žymiai siauresnė, pvz., suėmimo. Lietuvos Respublikos BPK šį klausimą reglamentuoja itin plačiai, o Rusijos Federacijos BPK įtvirtina tik esmines sąlygas – pagrindus ir taikymo terminus. Tuo tarpu Vokietijos BPK suėmimo klausimus šiek tiek labiau detalizuoja, tačiau net ir jame gali būti įžvelgiami trūkumai, pvz., BPK minimas tik suėmimas kaip kardomasis kalinimas (gali sakyti, kardomoji priemonė), tačiau visur užsimenama tik apie jo taikymą kaltinamajam. Tai leidžia suprasti, kad pagal Vokietijos baudžiamojo proceso įstatymą suėmimo skyrimas galimas tik po to, kai asmeniui buvo pareikšti kaltinimai, o tai apsunkina patį procesą. Lietuvos Respublikos BPK įtvirtina kiek laisvesnį reguliavimą, nes visos kardomosios priemonės, kaip minėta, gali būti taikomos ne tik kaltinamajam, bet ir įtariamajam ar nuteistajam. Toks reglamentavimas

padeda sutaupyti laiko baudžiamojo proceso metu, jo nevilkinant ir neapkraunant baudžiamojo proceso subjektų papildomais darbais.

3. Kardomųjų priemonių taikymo praktiniai aspektai

Galima teigti, kad trys griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimas, intensyvi priežiūra ir namų areštas – yra veiksmingiausios, siekiant BPK 119 str. numatytų tikslų, nes jas taikant praktiškai nebelieka įtariamajam ar kaltinamajam galimybės slėptis ar vengti proceso, trukdyti įprastinei proceso eigai, sukliudyti nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje. Taip yra todėl, kad šių kardomųjų priemonių taikymo metu žmogaus teisės ir laisvės būna labai stipriai suvaržytos, jo judėjimas ir bendravimas apriboti, asmuo nuolat stebimas ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo. Kitos kardomosios priemonės, galbūt, nėra tokios veiksmingos kaip šios, tačiau jas taikant taip pat gali būti pasiekiami procesiniai tikslai. Tiesa, jos dažniau taikomos (pavienės ar kelios suderintos tarpusavyje) nesunkių nusikaltimų atvejais, nes tuomet, pirma, įtariamasis ar kaltinamasis nėra toks pavojingas, taip pat kyla mažiau abejonių dėl kliudymo procesui, o minėtiems tikslams pasiekti užtenka elementarių kardomųjų priemonių. Tačiau net ir tuomet, jei švelnesnės kardomosios priemonės yra neveiksmingos, procesui dažniausiai nėra padaroma didelė žala, o švelnesnę priemonę galima pakeisti griežtesne.

Pasak Alfonso Vaišvilo, teisinės priemonės bus veiksmingos tik tuomet, kai bus sujungtos su konkrečiu žmogaus, kuris tą sistemą kuria ir pats ja naudojasi, sąmone. Tokiu būdu „teisinė sistema virsta konkrečiu asmens teisių saugos ir įgyvendinimo priemonių sistema, kadangi tik šios gynybos atžvilgiu išryškėja visi teisinių priemonių privalumai ir trūkumai“. (Vaišvila, A., 2000, p. 368) Su tokia nuomone galima sutikti, nes šiuo metu be galo svarbu kiekvieną taikomą priemonę individualizuoti tiek asmens, kuriam ji taikoma, tiek tam tikro atvejo, situacijos, atžvilgiu. Kuo labiau priemonė bus individualizuota, kuo labiau ji bus tinkama konkrečiam atvejui ir asmeniui, tuo veiksmingesnė ji bus. Tad sistema ir kardomosios priemonės veikia, kai veikia įvairios baudžiamojo proceso institucijos ir kai priemonės parenkamos itin kruopščiai, įvertinus atvejį kaip visumą.

Be to, baudžiamojo proceso normų, kurios numato kardomųjų priemonių taikymo taisykles, veiksmingumas priklauso ir nuo pačių proceso dalyvių, o tiksliau – nuo to, kaip jie vykdo savo pareigas. (Losis, E., 2010, p. 32) Tiesa, pasak Simono Nikarto ir Skirmanto Bikelio, atlikti moksliniai tyrimai rodo, kad, pvz., intensyvios priežiūros taikymas nėra labai veiksmingas, nes

šiai priemonei reikalingos didelės investicijos (valstybė turi užtikrinti, kad stebėjimo priemonės būtų kokybiškos ir pažangios). Be to, tokia priemonė neretai varo ne tik asmens laisvę, bet ir gali pažeisti orumą ir privatumą, nes taikant intensyvią priežiūrą asmuo stebimas nuolat. Taip pat autoriai nurodo, kad tokią kardomąją priemonę būtų protingiau taikyti didesnių pajamų valstybėse. (Nikartas, S. et al, 2019, p. 22, 24) Tokia autorių išsakyta pozicija atrodo pagrįsta, nes valstybėms, kurios taiko intensyvią priežiūrą, ši procesinė priemonė atsieina iš tiesų nemažai. Reikia turėti omenyje, kad šiuo metu elektroninės ir kitos priemonės vis greičiau modernėja, tobulėja, tad atsiranda poreikis turimus išteklius atsinaujinti, o tai reiškia papildomas išlaidas. Be to, taikant šią kardomąją priemonę žmogaus teisės ir laisvės yra suvaržomos bene taip pat kaip ir suėmimo atveju, tad kyla klausimas, kam baudžiamajame procese reikalingos dvi itin panašios prievartos priemonės.

Kadangi suėmimas, kaip jau minėta, griežčiausia kardomoji priemonė, kuri labiausiai suvaržo žmogaus teises ir laisves, dėl jos taikymo dažniausiai ir kyla probleminių klausimų ar praktinių problemų. Viena didžiausių problemų, kalbant apie suėmimą, yra pernelyg ilgi jo taikymo terminai. EŽTK nenumato maksimalaus termino, kurį valstybės narės gali numatyti savo baudžiamuosiuose įstatymuose, o EŽTT yra pasakęs, kad „sprendžiant klausimą dėl kardomojo kalnimo trukmės pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį, vertintinas laikotarpis prasideda tą dieną, kai kaltinamajam pradėtas taikyti kardomasis kalnimas ir pasibaigia kalnimo klausimo išsprendimo dieną. <...> Dar daugiau, klausimas, ar kardomojo kalnimo laikotarpis yra pagrįstas negali būti vertinamas *in abstracto*. Kardomojo kalnimo trukmės pagrįstumas turi būti įvertintas kiekvienoje byloje atsižvelgiant į konkrečias jos aplinkybes. Besitęsiantis kardomasis kalnimas konkrečioje byloje gali būti pateisintas tik esant aiškioms tam tikro viešojo intereso apraiškoms, kuris, nepaisant nekaltumo prezumpcijos, nusveria teisę į laisvę.“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. liepos 20 d. sprendimas) Be to, EŽTT yra konstatavęs, kad užtikrinimo pareiga, jog kardomasis kalnimas nebūtų pernelyg ilgas, tenka nacionalinėms teisminėms institucijoms. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. birželio 26 d. sprendimas) Jos turi išnagrinėti visus faktus, kurie, įvertinus nekaltumo prezumpciją, pateisintų asmens teisės į laisvę negerbimą, suvaržymą. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas) Pažymėtina, kad ilgas asmens suėmimas negali būti vilkinamo proceso pasekmė, nacionalinės institucijos turi užtikrinti proceso greitumą, jog byla būtų išspręsta kaip įmanoma greičiau (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. kovo 26 d. sprendimas)

Lietuvos Respublikos BPK numato didžiausią leistiną aštuoniolikos mėnesių suėmimo taikymo terminą, tačiau net ir jis nėra galutinis, nes šis apribojimas išnyksta nuo to momento, kai byla yra perduodama teismui, o tuomet suėmimas gali būti pratęsiamas neribotą laiką. Tai sudaro prielaidas suvaržyti asmens, kuris dar nėra pripažintas padaręs nusikalstamą veiką, laisvę neribotam laikui. Tokiu atveju suėmimo trukmė gali būti tokia pat ar net ilgesnė už realiai gresiančią laisvės atėmimo bausmę. Tai reiškia, kad asmuo dar iki pripažinimo kaltu galimai atlieka jam gresiančią laisvės atlikimo bausmę, nes vėliau suėmimo terminas turi būti įskaičiuojamas į bausmės atlikimo laiką. (Vingilė, 2013, p. 8, 9) Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-189-1073/2019 buvo nustatyta, kad suėmimas buvo taikomas beveik šešerius metus ir dešimt mėnesių, dėl ko nuteistieji patyrė reikšmingus suvaržymus nepagrįstai ilgą laiką. Taip pat buvo pasakyta, kad „kardomoji priemonė – suėmimas – nėra prilyginama bausmei, o taikoma siekiant BK 41 straipsnyje nurodytų tikslų. Šios kardamosios priemonės tikslas yra išimtinai procesinis, skirtas įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimui procese, netrukdomam ikiteisminiam tyrimui, bylos nagrinėjimui teisme ir nuosprendžio įvykdymui užtikrinti, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms (BPK 119 straipsnis)“. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tuo tarpu BK 41 str. nurodo, kad bausmės paskyrimas yra galutinis rezultatas, jo valstybė siekia proceso metu. (Baranskaitė, A. et al, 2004, p. 264) Tad toks ilgas suėmimo terminas traktuotinas kaip nepagrįstas, nes jis neretai prilygsta pačios bausmės atlikimo trukmei, tačiau laisvės atėmimas ir suėmimas negali būti tapatinami. Tad Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai turėtų apibrėžti, kokie maksimalūs suėmimo terminai gali būti taikomi ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir bylos nagrinėjimo teisme metu. Tokiu būdu būtų užtikrinama, kad panašūs atvejai ateityje nepasikartos, o suėmimas atitiks būtent kardomųjų priemonių taikymo, o ne bausmių skyrimo ir vykdymo tikslus. Pvz., baudžiamojo proceso įstatymuose galėtų būti įtvirtintas maksimalus aštuoniolikos mėnesių suėmimo terminas, kuris galiotų tiek ikiteisminio tyrimo, tiek ir bylos nagrinėjimo teisme metu bendrai. Taip pat galėtų būti pakeista norma, numatanti, jog suėmimas gali būti skiriamas tik tose bylose, kuriose už padarytą nusikalstamą veiką gresia bent vienerių metų nelaisvės, šį terminą pakeičiant į dviejų metų. Tokiu atveju, asmuo, pripažintas kaltu ir paskyrus jam bausmę, proceso metu net ir suimtas aštuoniolika mėnesių bent pusę metų turėtų atlikti realios laisvės atėmimo bausmės. Tokiu būdu būtų įgyvendinami tiek proceso, tiek bausmės tikslai. Vis tik nepaisant šių problemų, ikiteisminio tyrimo metu taikomo suėmimo kultūra, lyginant su ankstesniais metais,

ženkliai pagerėjo, tam įtakos turėjo prisijungimas prie Europos arešto orderio bei EŽTT pastangos, siekiant užtikrinti rungtyniškumo principą sprendžiant klausimą dėl suėmimo skyrimo. (Bikelis, 2018a, p. 19)

Taip pat praktikoje pasitaiko atvejų, kai netinkamai taikomos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 66 str. 1 d. nuostatos ir kardomosios priemonės – suėmimo – taikymo laikas nėra įskaitomas į paskirtą galutinę bausmę, pvz., kasacinėje byloje Nr. 2K-147-628/2019 buvo konstatuota, kad minėta baudžiamojo įstatymo norma buvo pritaikyta netinkamai, dėl ko buvo padarytas pažeidimas ir suėmimo laikas – 1 mėnuo – nebuvo įskaitytas į galutinę bausmę. Dėl to teismas turėjo pakeisti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų priimtus nuosprendžius. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Taigi, dėl tokių menkų klaidų ir dėl neapdairumo byla nukeliauja iki pat kasacinio teismo, o tai galima laikyti teismų apkrovimu, nes jei baudžiamasis įstatymas būtų taikomas atidžiau, baudžiamoji byla būtų išnagrinėta operatyviau, o apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai nebūtų „užversti“ panašiais kasaciniais skundais.

Kalbant apie kitą ganėtinai griežtą kardomąją priemonę – namų areštą – pažymėtina, kad net pats EŽTT byloje *Buzadji prieš Moldovą* yra pasakęs, jog, nors namų areštas yra švelnesnė kardomoji priemonė nei suėmimas, jis vis tiek laikomas asmens laisvės suvaržymu, tad jam taikomos EŽTK 5 str. nuostatos. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. liepos 5 d. sprendimas) Kaip ir suėmimo atveju, taikant namų areštą motyvai ir pagrindai turi būti nurodomi aiškiai ir konkrečiai. BPK 132 str. numato, kad šios kardomosios priemonės termino pratęsimas yra neribojamas, o tai atrodo ganėtinai didelė problema. Jei namų areštas prilyginamas suėmimui pagal teisių suvaržymą, tuomet ir taikymo terminas baudžiamajame įstatyme turėtų būti konkrečiau sureguliuotas. Šiuo metu turime panašią situaciją kaip suėmimo atveju, kuomet perdavus bylą teismui namų areštas gali būti pratęsimas nenumatyta skaičių kartų. Tad vėl iškyla pavojus dėl galimų pažeidimų žmogaus teisėms. Tokiu atveju galėtų būti taikomas panašus į pasiūlytą modelis suėmimo problematikai spręsti, tačiau terminus reikėtų numatyti trumpesnius, pvz., namų areštas neturėtų būti taikomas ilgiau nei šešis mėnesius ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu bendrai. Taip pat kadangi „namų areštas pagal savo turinį labai artima suėmimui, namų areštu nustatomų sąlygų spektras galėtų būti išsamesnis, turėtų būti numatyti įvairesni draudimai, t. y. draudimai įtariamajam bendrauti telefonu, naudotis internetu, siųsti pašto siuntas ir naudoti kitas ryšio priemones“. (Vingilė, 2013, p. 11)

Taigi, net ir dabartinis karamųjų priemonių skyrimo reglamentavimas turi tam tikrų trūkumų, kurie pastebimi ne vienerius metus. Suprantama, kad problemos nebus pašalintos per trumpą laiko tarpą, tačiau tobulėjimui galimybių, idėjų ir pasiūlymų yra nemažai. Laikui bėgant karamųjų priemonių sistema ir taikymo nuostatos turėtų būti gerinamos ta linkme, jog kaip įmanoma labiau būtų saugomos žmogaus teisės ir laisvės, o jas varžyti būtų galima tik tam tikrose, iš anksto numatytose ir griežtai, konkrečiai baudžiamajame įstatyme apibrėžtose ribose, nepaliekant vietos pareigūnų savivaliavimui.

IŠVADOS

1. Laikui bėgant kardomųjų priemonių sistema kito, ji buvo papildyta naujomis kardomųjų priemonių rūšimis, pvz., intensyvia priežiūra, kai kurių kardomųjų priemonių rūšių buvo atsisakyta, pvz., asmeninis laidavimas, o kai kurios išliko nuo pat 1961 m., pvz., suėmimas. Tokie sistemos pokyčiai yra labiau tinkamai modernėjančiam pasauliui, ypač pastaruosiu metu, kuomet itin didelis dėmesys yra skiriamas žmogaus teisių apsaugai. Didesnis kardomųjų priemonių rūšių pasirinkimas leidžia tiksliau jas taikyti konkrečiu atveju, žmogaus teises ir laisves suvaržant kaip įmanoma mažiau.
2. Turint omenyje istorinius įvykius, nestebina tai, kad mūsų BPK yra labai artimas ir panašus Rusijos Federacijos BPK. Tuo tarpu Vokietijos BPK yra labiau vakarietiškas, modernesnis, jame nėra įtvirtinto tokio atskiro instituto kaip kardomosios priemonės. Viena vertus, toks reglamentavimas gali būti pavyzdžiu, jog proceso tikslai gali būti pasiekti kitokiomis, žmogaus teisių ir laisvių nevaržančiomis priemonėmis. Kita vertus, kažin, ar toks modelis veiktų mūsų visuomenėje dėl mentaliteto ir ganėtinai didelio nusikalstamumo skaičiaus.
3. Net ir šiuo metu baudžiamojo proceso normose pastebima trūkumų, pvz., trūksta detalizuotų ir konkrečiai apibrėžtų kardomųjų priemonių taikymo terminų, dėl ko praktikoje kyla tokios situacijos, kuomet asmuo dar iki bausmės paskyrimo būna atlikęs tokio paties termino ar ilgesnę nei jam gresianti laisvės atėmimo bausmė. Tuomet kardomoji priemonė praranda savo paskirtį, tampa labiau bausmės vykdymo, o ne proceso tikslų pasiekimo priemone.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 12-313.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 40-987.

Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo (2016). TAR, 4051.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo (2015). TAR, 19096.

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961).

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

Ažubalytė, R., Losis, E. (2009). Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės. *Socialinių mokslų studijos*, 2 (2), p. 207-223.

Baranskaitė, A., Drakšas, R. et al (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

Bikelis, S. (2018a). Suėmimo taikymo pokyčiai Lietuvoje: teisinės kultūros perspektyva. *Kriminologijos studijos*, 6, p. 8-28.

Bikelis, S. (2018b). Kardamosios priemonės – užstato – reguliavimo ir taikymo vertybinės ir praktinės dilemos. *Teisės problemos*, 1 (95), p. 114-131.

Bučiušas, G., Gruodytė, E. ir Šalčius, M. (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras.

Danisevičius, P., Kazlauskas, M. ir Palskys, E. (1978). *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. Vilnius: Mintis.

Goda, G. (2014). *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese: monografija*. Vilnius, VĮ Registrų centras.

Goda, G., Kazlauskas, M. ir Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras.

- Goda, G. et al. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Goda, G. (1997). *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Saulužė.
- Goda, G. (1995). Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė). Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai*, teisė (01 S).
- Jurka, R., Gušauskienė, M. (2009). Suėmimo atitikties ultimium remedium principui diskusiniai klausimai. *Teisės problemos*, 2 (64), p. 62-80.
- Losis, E. (2010). Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai*, teisė (01 S).
- Nikartas, S., Bikelis, S. (2019). Dėl įstatymų projektų Nr. 18-12583-12589 suderinimo. *Teisės e-aktualijos*, 1 (16), p. 21-32.
- Rimšelis, E. (2005). Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas teismui skiriant kardomasias priemones. *Jurisprudencija*, 75 (76), p. 69-75.
- Šalčius, M. (2011). Kardomųjų priemonių tikslų ir įtariamojo procesinio statuso įgijimo santykio problematika. *Visuomenės saugumas ir tvarka*, 6, p. 320-336.
- Vingilė, A. (2013). Problematiniai kardomųjų priemonių taikymo aspektai. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 3, p. 309-325.
- Vaišvila, A. *Teisės teorija: vadovėlis* (2000). Vilnius: Justitia.
- Dorenburg, B. (2017). *Untersuchungshaft und Untersuchungshaftvermeidung bei Jugendlichen und Heranwachsenden in Deutschland und Europa*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

TEISMŲ PRAKTIKA:

- Ghavalyan v. Armenia [ECHR], No 50423/08, [2020-10-22].
ECLI:CE:ECHR:2020:1022JUD005042308.
- Velečka and others v. Lithuania [ECHR], No 56998/16 and 3 others, [2019-03-26].
ECLI:CE:ECHR:2019:0326JUD005042308.
- Buzadji prieš Moldovą [EŽTT], Nr. 23755/2007, [2016-07-05].
ECLI:CE:ECHR:2016:0705JUD002375507.
- Emilian - George Igna v. Romania [ECHR], No 21249/05, [2013-11-26].
ECLI:CE:ECHR:2013:1126JUD002124905.

Balčiūnas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 17095/02, [2010-07-20].
ECLI:CE:ECHR:2010:0720JUD001709502.

Grauslys prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 36743/97, [2000-10-10].
ECLI:CE:ECHR:2000:1010JUD003674397.

Labita v. Italy [ECHR], No. 26772/95, [2000-04-06].
ECLI:CE:ECHR:2000:0406JUD002677295.

Letellier v. France [ECHR], No 12369/86, [1991-06-26].
ECLI:CE:ECHR:1991:0626JUD001236986.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147-628/2019.

KITI ŠALTINIAI:

Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (2001). [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ [žiūrėta 2021 m. balandžio 8 d.].

Strafprozeßordnung (StPO) (1950). [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/StPO.pdf> [žiūrėta 2021 m. balandžio 8 d.].

SANTRAUKA

Kardomųjų priemonių sistema, veiksmingumas ir tobulinimo galimybės

Samanta Guseva

Magistro darbe analizuojama kardomųjų priemonių sistema, bendrosios ir atskirosios šių priemonių taikymo taisyklės, rūšys, nagrinėjant norminę ir specialiąją teisinę literatūrą. Kadangi suėmimas labiausiai suvaržo žmogaus teises ir laisves, o ir pastaruoju metu tai viena iš dažniausiai taikomų kardomųjų priemonių, jam skiriama daugiausia dėmesio.

Lyginant su 1961 m. galiojusių teisiniu reguliavimu, kardomųjų priemonių sistema išsiplėtė, vienu normų buvo atsisakyta, kitos išliko, o dar kai kurios susikūrė naujai. Taip pat keitėsi ir kardomųjų priemonių taikymo taisyklės bei sąlygos.

Atlikus analizę prieita išvados, kad dabartinė kardomųjų priemonių sistema, kaip ir manyta, yra labai artima Rusijos Federacijos BPK įtvirtintam teisiniam reguliavimui, o tai nestebina, turint omenyje istorinius praėjusių įvykius. Tuo tarpu tokios vakarų „gigantės“ kaip Vokietija baudžiamasis procesas išvis nekalba apie kardomasias priemones, vienintelis panašumas į Lietuvos Respublikos BPK yra galimybė taikyti suėmimą (kardomąjį kalinimą). Tokie tyrimo rezultatai ir džiugina, ir liūdina, nes, viena vertus, vis dar esame užstrigę sovietinio mentaliteto gniaužtuose, tad vakarietiškas modelis galimai nebūtų veiksmingas mūsų visuomenėje. Kita vertus, turime platų kardomųjų priemonių sąrašą, kurios gali būti pritaikytos kiekvienam konkrečiam atvejui, tad kyla mažesnė rizika, jog asmens teisės ir laisvės bus suvaržytos be pagrindo ir neproporcingai. Tiesa, neramina ir tai, jog BPK ar kiti įstatymai nenumato konkrečių kardomųjų priemonių taikymo terminų, dabartiniai terminai lengvai apeinami vos tik byla yra perduodama teismui, o tai prasilenkia su logika ir pačių kardomųjų priemonių esme.

SUMMARY

Effectiveness and Improvement Possibilities of Remand Measure System

Samanta Guseva

The master's thesis analyzes the system of remand measures, general and separate rules for the application of these measures, types, analyzing the normative and special legal literature. As arrest is the most restrictive remand measure to human rights and freedoms, and has been one of the most frequently used remand measures, the main focus is on this remand measure.

Compared to 1961, the system of remand measures expanded, some norms were abandoned, others remained, and some were newly created. The terms and conditions of remand measures have also changed.

The analysis concludes that the current system of remand measures is, as it was thought, very close to the legal regulation established by the CCP of the Russian Federation, which is not surprising given the historical events of the past. Meanwhile, the criminal proceedings of such Western "giants" as Germany do not talk about remand measures at all, the only similarity to the CCP of the Republic of Lithuania is the possibility to apply arrest (pre-trial detention). Such research results are both gratifying and sad because, on the one hand, we are still trapped in the grips of the Soviet mentality, that is why Western model might not be effective in our society. On the other hand, we have an extensive list of pre-trial detention measures that can be customized to each individual case, so there is less risk that individual rights and freedoms will be restricted unjustifiably and disproportionately. It is also worrying that the CCP or other laws do not provide for specific time limits for the application of remand measures, the current time limits are easily bypassed as soon as the case is brought to a court, which goes beyond the logic and the essence of remand measures.